

**Edycja poprawiona i odmieniona.
O drugim wydaniu tomu 1 *Dzieł zebranych*
Ignacego Krasickiego**

[Rec.: Ignacy Krasicki, *Poematy. Myszeis, Monachomachia, Antymonachomachia, Wojna chocimska, Pieśni Ossjana*, oprac. Zbigniew Goliński, wydanie 2, przejrzone i poprawione, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań 2021 [właśc. 2023] (I. Krasicki, *Dzieła zebrane*, pod red. Z. Golińskiego, kontynuowaną przez J.T. Pokrzywniaka i M. Parkitnego, Seria pierwsza *Pisma literackie*, t. 1. *Poematy*), ss. 591].

Dzieła zebrane Ignacego Krasickiego to inicjatywa edytorska równie oczekiwana, co nieszczęśliwa. Planowana przez Ludwika Bernackiego (zob. niżej), po wojnie zaś przez Tadeusza Mikulskiego i zespół, który przygotował *Dzieła wybrane* (t. 1–4, 1954, „edycja popularno-naukowa”)¹, znalazła urzeczywistnienie po wielu latach za sprawą Zbigniewa Golińskiego (1925–2008). Zasłużony dla badań nad życiem i twórczością Krasickiego biograf oraz edytor, przygotowujący się przez lata do opracowania kompletnego wydania krytycznego², zdażył opublikować

¹ Postulat edycji krytycznej pism I. Krasickiego: T. Mikulski, *Stan badań i potrzeby nauki o literaturze wieku Oświecenia. Referat wygłoszony na Zjeździe Polonistów w Warszawie, w Sekcji Historii Literatury, dnia 10 maja 1950 r.*, „Pamiętnik Literacki” 41, 1950, z. 3–4, s. 856. Por. *Nota edytorska* [w:] I. Krasicki, *Pisma wybrane*, t. 1, oprac. Z. Goliński, M. Klimowicz, R. Wołoszyński, pod red. T. Mikulskiego, Warszawa 1954, s. 231: „w pełni poprawny tekst pism Krasickiego ustali dopiero wydanie krytyczne, oparte na gruntowniejszych badaniach nad językiem Krasickiego i językiem XVIII w.”. Pracę nad „edycją krytyczną dzieł Krasickiego” rozpoczął „zespół w składzie: Z. Goliński, M. Klimowicz, R. Wołoszyński” (*Dział Oświecenia Instytutu Badań Literackich PAN*, [w:] „Biuletyn Polonistyczny” 1, 1958, nr 3, s. 5, 8), rozwiązany po przeniesieniu się M. Klimowicza na Uniwersytet Wrocławski (1961) i po śmierci R. Wołoszyńskiego (1966).

² Z. Goliński, *O badaniach twórczości i życia Ignacego Krasickiego (po 1945 roku)*, „Pamiętnik Literacki” 71, 1980, z. 2, s. 3–24 (zwł. s. 19–21: „Opracowanie i wydanie pism zebranych Krasickiego”). Dla badaczy pokolenia Z. Golińskiego musiała być przestroga przedwczesna edycja J. Kotta (S. Trembecki, *Pisma wszystkie*, wyd. krytyczne, oprac. J. Kott, t. 1–2, Warszawa 1953), której wyniki uznano za jedynie torujące „drogę krytycznej i zupełnej edycji Trembeckiego”: T. Mikulski, *Stanisław Trembecki, „Pisma wszystkie”. T. 1–2. Wydanie krytyczne. Opracował Jan Kott (Warszawa) 1953. Pań-*

w Wydawnictwie Zakładu Narodowego imienia Ossolińskich tom 1 Serii pierwszej *Dzieł zebranych*³. Jako autor koncepcji edytorskiej służył także radą Elżbiecie Aleksandrowskiej (1928–2018), przygotowującej do druku publicystykę „Monitora” oraz Józefowi Tomaszowi Pokrzywniakowi (1947–2017), któremu powierzony został tom *Komedii*. Po śmierci Zbigniewa Golińskiego to właśnie J.T. Pokrzywniak, współpracujący ze Zmarłym kilkakrotnie na polu edytorskim, przejął zobowiązanie, składając wniosek grantowy obejmujący cztery tomy: „zbiór wierszy, prozę fabularną, komedie, «Monitora»” (Narodowy Program Rozwoju Humanistyki: w t. 4 nr 0011/NPRH3/H11/82/2014; w t. 2 oraz w recenzowanej książce: nr 11H 13 0374 82). Ze względu na ówczesną sytuację Wydawnictwa Ossolineum, zmieniony został wydawca. Kolejne tomy Serii pierwszej *Dzieł zebranych* ukazały się w Poznaniu (2016: t. 4: *Komedie*; 2019: t. 2: *Zbiory wierszy*)⁴. Układem edytorskim i szatą graficzną przypominającą druk wrocławski, co jest niewątpliwą zasługą J.T. Pokrzywniaka i redakcji technicznej Wydawnictwa Naukowego UAM. Następcą Z. Golińskiego opublikował *Komedie*, tom 2 opracowała zaś Teresa Kostkiewiczowa (maszynopis Z. Golińskiego zaginął wśród archiwaliów Wydawnictwa Ossolineum). Jeszcze za życia Elżbiety Aleksandrowskiej materiały do wydania „Monitora” powierzone zostały przez J.T. Pokrzywniaka Klarze Leszczyńskiej-Skowron i piszącej te słowa, które do 2022 r. opracowały tom zgodnie z założeniami podanymi do druku w tomie 1 oraz wskazówkami odnalezionymi w korespondencji Badaczki pism monitorowych z Z. Golińskim.

Po śmierci J.T. Pokrzywniaka redakcja *Dzieł zebranych* znalazła się w rękach Macieja Parkitnego, którego inicjatywie przypisać zapewne należy powtórne wydanie tomu 1, motywowane nieobecnością tytułu na rynku księgarskim i zapotrzebowaniem czytelniczym (s. III). Podstawą

stwowy Instytut Wydawniczy, s. CIII, 1 nlb., 346, 2 nlb., 1 k. erraty, 15 ilustracji; 371, 5 nlb., 17 ilustracji [recenzja], „Pamiętnik Literacki” 46, 1955, z. 3, s. 269.

³ I. Krasicki, *Poematy. Myszeis, Monachomachia, Antymonachomachia, Wojna choćimska, Pieśni Ossjana*, oprac. Zbigniew Goliński, Wrocław-Warszawa-Kraków 1998 (*Dzieła zebrane*, pod red. Z. Golińskiego, Seria pierwsza *Pisma literackie*, t. 1. *Poematy*), ss. 593. Szczegóły dotyczące warunków powstawania i ocenę pracy edytorskiej przedstawiają artykuły: M. Cieński, *Nad „Dzielami” Krasickiego*, [w:] Zbigniew Goliński, *Portret badacza*, pod red. T. Chachulskiego, Warszawa 2016, s. 165–171; T. Winek, „*Dzieła zebrane*” Ignacego Krasickiego – edytorski testament, [w:] tamże, s. 173–190.

⁴ I. Krasicki, *Komedie*, oprac. J.T. Pokrzywniak, Poznań 2016 (*Dzieła zebrane*, pod red. Z. Golińskiego, kontynuowaną przez J.T. Pokrzywniaka, Seria pierwsza *Pisma literackie*, t. 4); tenże, *Zbiory wierszy. Bajki i przypowieści, Bajki nowe, Satyry, część pierwsza, Satyry, część druga, Listy, Wiersze różne, Listy z wierszami, Listy o ogrodach*, oprac. T. Kostkiewiczowa, Poznań 2019 (*Dzieła zebrane*, pod red. Z. Golińskiego, kontynuowaną przez J.T. Pokrzywniaka i M. Parkitnego, Seria pierwsza *Pisma literackie*, t. 2).

opracowania był pierwodruk. Redaktorami naukowymi *Poematów* byli wraz z M. Parkitnym Teresa Kostkiewiczowa oraz Andrzej Piotr Lesiakowski, redaktor naukowy tomu 2. Recenzentem wydawniczym publikacji został Tomasz Chachulski, któremu dane było przewodniczyć dyskusji na temat edycji wydania 1, z udziałem Z. Golińskiego (zebranie Zespołu Edytorstwa i Krytyki Tekstu w Instytucie Badań Literackich PAN w Warszawie, 21 II 2000 r.) i pozytywnie omówić publikację na łamach „Wieku Oświecenia”⁵.

Na karcie tytułowej recenzowanej dziś książki odnajdujemy formułę: „Wydanie 2, przejrane i poprawione”, a we *Wprowadzeniu do nowego wydania*, podpisanym przez T. Kostkiewiczową i M. Parkitnego, podano: „Podstawową dyrektywą w pracach nad drugim wydaniem *Poematów* było respektowanie zasad przyjętych przez autora tomu i poszanowanie dla podejmowanych przez niego decyzji. Okazało się wszelako, że przygotowywane wznowienie nie może być prostym przedrukiem. Po dokładnym przyjrzeniu się wydawniczej postaci książki zauważono, że konieczne jest wprowadzenie **pewnych korekt, uzupełnień i zmian** [podkreśl. tu i dalej: M.K.G.]. Obejmują one przede wszystkim pojawiające się niekiedy – zarówno w aparacie krytycznym, jak i, co bardziej bolesne, w tekstach utworów – **pomyłki i błędy literowe** (w żmudnej pracy redakcyjnej nieuniknione), które umknęły uwadze osób pracujących nad tomem. Wyeliminowano też zaistniałe w kilku miejscach pierwodruku **potknięcia składu** . Inny typ poprawek wynikał ze **zmian zasad ortograficznych** , jakie nastąpiły w czasie dzielącym pierwsze wydanie od dnia dzisiejszego (np. w kwestii zapisu partykuły „nie” z imiesłowami). Teksty poematów skonfrontowano z podstawami. W niektórych przypadkach dokonano – zgodnie z rozumieniem wypowiedzi poprzedzonym wnikliwą analizą jej treści i budowy – **korekty zastosowanego przez edytora przestankowania** , niekiedy nieoczywistego ze względu na komplikujący odbiór szyk inwersyjny, częsty u Krasickiego” (s. III-IV).

Informacja zawarta w tomie uniemożliwia pełne rozpoznanie zakresu zmian, oznaczonych w niewielkim stopniu w Dodatku krytycznym. Wiedzę na temat poprawek czerpię zatem z dokładnego porównania edycji, co jest – rzecz jasna – metodą żmudną i niedoskonałą. Nim przejdę do zreferowania poprawek i korekt (także nieoczywistych) przypomnę, że Z. Goliński, znany z redaktorskiej (i recenzenckiej) akrybii, odnosił się krytycznie do własnych prac z zakresu edytorstwa, wielokrotnie przeglądając i poprawiając opublikowane już teksty. Wydanie drugie *Satyr*

⁵ T. Chachulski, Ignacy Krasicki, *Dzieła zebrane pod redakcją Zbigniewa Golińskiego. Seria pierwsza, t. 1. Poematy: Myszeis, Monachomachia, Antymonachomachia, Wojna chocimska, Pieśni Ossjana, opracował Z. Goliński, Ossolineum, Wrocław 1999, 589 s., „Wiek Oświecenia” t. 16, 2000, s. 157–158.*

Krasickiego zostało – podobnie jako drugie wydanie *Monachomachii i Antymonachomachii* – „zmienione”, kolejne – „poprawione”⁶. Jestem pewna, że pierwszy Redaktor *Dzieł zebranych* wdzięczny byłby Zespołowi redakcyjnemu za wszystkie wprowadzone słusznie poprawki, zwłaszcza że i we własnym egzemplarzu tomu 1, udostępnionym mi życzliwie przez panią Alinę Golińską, zaznaczył kilka pomyłek (por. niżej) i miejsc przeznaczonych do przyszłego rozpoznania, opatrzonych znakami zapytania.

Nadmienić w tym miejscu trzeba, że omyłki faktyczne w wydaniach krytycznych pism Krasickiego to przeważnie nie tyle konsekwencja ograniczeń poznawczych lub nieuwagi edytora (*errare humanum est*), ile następstwo warunków powstania i losów spuścizny. Dzięki badaniom Z. Golińskiego wiadomo, że ze względu na charakter dorobku rękopiśmiennego XBW i specyfikę wydawniczą jego utworów (publikowanych bez korekty), wydawca powinien poddać każde słowo i zdanie analizie (także w autografie), łącząc podstawę wydania z szeroką wiedzą o specyfice językowej i przyzwyczajeniach pisarskich biskupa warmińskiego. Wskazują na to liczne „przepisania” autorskie i sekretarskie oraz odnotowane w korespondencji pisarza usterki Gröllowskie. Redaktora pism Krasickiego musi stąd cechować oprócz sprawności w odczytywaniu nie zawsze czytelnych rękopisów intuicja ugruntowana na wytrawnej wiedzy tekstologa i językoznawcy. Z. Goliński (w jego podręcznym warsztacie ważną pozycją był słownik Troca – por. s. 59, 396) potrafił poprawić także omyłki własne Krasickiego, spoglądając na redagowany fragment tekstu w kontekście całego dorobku pisarza oraz ówczesnej sztuki edytorskiej. Podobnie jak Elżbieta Aleksandrowska (piszę to z doświadczenia, po lekturze maszynopisu tekstów „Monitora” Krasickiego), przyglądał się w sposób szczególnie interpunkcji, unikając interwencji mających charakter nadinterpretacji oraz zmian zaburzających rytm wiersza (por. *Wstęp*, s. 73).

Redaktorzy przygotowujący drugie wydanie przejrżeli opracowanie Z. Golińskiego, posługując się – wedle cytowanej informacji – źródłami wskazanymi jako podstawa wydania, jak postąpiłby nieżyjący edytor. Wydanie 1 zostało starannie czytane. Pochwalić trzeba Redaktorów oraz Redakcję techniczną Wydawnictwa UAM (na stronie redakcyjnej figurują nazwiska Doroty Borowiak oraz Eugeniusza Strykowskiego) za dołożenie

⁶ I. Krasicki, *Monachomachia i Antymonachomachia*, wstęp i oprac. Z. Goliński, wyd. drugie, zmienione, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1977 (Biblioteka Narodowa, Seria I, Nr 197); tenże, *Satyry i Listy*, wstęp J.T. Pokrzywniak, oprac. tekstów i komentarze Z. Goliński, wyd. drugie, zmienione, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1988 (Biblioteka Narodowa, Seria I, Nr 169); tenże, *Satyry i Listy*, wstęp J.T. Pokrzywniak, oprac. tekstów i komentarze Z. Goliński, wyd. 3, poprawione, Wrocław-Warszawa-Kraków 1999 (Biblioteka Narodowa, Seria I, Nr 169).

starań (por. *Wprowadzenie*, s. III), aby oba wydania odpowiadały sobie typograficznie, włącznie z układem stronic i paginacją (słuszną decyzją było przesunięcie numeru na stronie recto do prawego narożnika). Numerację stron tekstów Krasickiego oraz dodatków powtórzono za wydaniem 1, co niewątpliwie ułatwi posługiwanie się dwoma wydaniem w praktyce naukowej. W przypadku *Wstępu* Z. Golińskiego i dodatków edytorskich zachowano również pierwotną numerację stron, odwzorowując przeważnie dokładnie układ tekstu na stronie (sposprzeżono nieznaczne przesunięcia wersów: s. 28–30, 36–37, 52–53, 76–77, 79–81, 94–95, 385–386, 466–467).

Błędem jest wtłoczenie *Wprowadzenia do nowego wydania* (s. I–[VI]) między stroną [6] a 7, na której rozpoczyna się *Wstęp* Z. Golińskiego. Decyzja o zachowaniu numeracji pierwszego wydania powinna skutkować usytuowaniem *Wprowadzenia* (wówczas o innym tytule) na końcu tomu.

Efekt doskonałości psują także dwie poważne usterki techniczne, zasługujące na erratę. W *Monachomachii* (s. 147, 156) zabrakło na początku wersu słowa „Insze” (I, 180), w innym miejscu rozpisano wers na dwa, odwracając kolejność członów (IV, 31 poprawnie: Znać z twarz powagę. Jak Tatry przed burzą,). Mniej istotne omyłki techniczne odnaleźć można na s. 61 (A już), 93 (do wersu wyżej dołączono skrót: rkps –), 460 (w numeracji w. 88, 89, 93, 96, 97 i 99 dodatek zera przed cyfrą), 518 (powtórzona numeracja w. 331), 534 (komentarz w. 79: W), 565 (numer wersu znalazł się przy wersji niżej: ⁽²⁵⁵⁾ Fingal; poprawnie: ⁽²⁵⁵⁾ Brat). W kilku miejscach zabrakło znaku otwarcia lub zamknięcia cudzysłowu (s. 26: nowe²⁸.; s. 191, w. 112: dnie.; s. 199, w. 185: Wierni. Wspomnieć trzeba także o nieprawidłowo wprowadzonym odstępie (s. 16: i listów; s. 86, 1 w.; s. 447, w. 52: bitwe choć), niestarannie odtworzonym zapisie lub położeniu sygnatur w opisie bibliograficznym (s. 84: w p U; s. 85: w p E; s. 86: Y/, p; H/ tw[w. 2; s. 354, opis M₇₅: [a]_{1v} [...] [a]_{2v}), nierównych kolumnach (s. 71), braku konsekwencji w zapisie znaku ^ (s. 433), błędzie przenoszenia (s. 9, przyp. 3: 703/- 704; s. 12: wiel-/okrotnie). W wydaniu 2 pojawiły się także błędy autokorekty (zob. niżej).

Oczywiście, dobrze się stało, że skorygowano istotne omyłki wydania 1, które w obrębie pism Krasickiego – trzeba to podkreślić – były sporadycznie (*Wojna chocimska* VII, 88: miecza”! – miecza!”.; IX, 60: domu – domku; poprawka wg WCh80; *Fingal* II, 378: brzeza – brzegu; por. s. 524; *Pieśni z Selmy* 193: krzemienisté – krzemienistěj; por. s. 545). W dwóch miejscach zabrakło cudzysłowu (*Fingal* III, 281: „Widziałem; 308: krzepił”). Więcej drobnych omyłek odnaleziono we *Wstępie*, *Skrótach* i w Dodatku krytycznym (por. niżej)⁷.

⁷ Zob. I. Krasicki, *Poematy*, s. 29: Le Tourneura – Letourneura; s. 65: 5) - 5).; s. 66, przyp. 103: *dialektyzmy*... s. – *dialektyzmy*..., s.; 79: karty. różnej – karty, różnej;

Wadliwe zapisy znalazły się także w opisach bibliograficznych wydań za życia autora. Redaktorzy wydania 2 dołożyli starań, aby je uporządkować (kasowano zbędne odstępny, dodawano lub likwidowano wedle potrzeby nawias kwadratowy, korygowano numerację kart i interpunkcję)⁸, jednak zbyt liczne różnice między obu wydaniem i spisami opublikowanymi w *Nad tekstami Krasickiego* Z. Golińskiego⁹, jak również spostrzeżone niekonsekwencje i ewidentne błędy¹⁰ zalecają w przyszłej

s. 90: 1802 t. 5–1802, t. 5; s. 91: 1955 z. – 1955, z.; s. 93: autogr.). – autogr.); s. 94: T., t – T., t.; s. 341, przyp. 1: Bruchnalski (*Myszeidos* – Bruchnalski (*Myszeidos*; s. 356: kopisy – kopisty; s. 359: Forma *pięciu* – Forma *piąciu*; s. 360: 6,14–6,114; s. 365: wstawiono brakujący nr w.: 131 z góry]; s. 366: wstawiono brakujący nr w.: 94 powóz]; s. 367: *My*₇₅; *Dm1(A)* – *My*₇₅, *Dm1(A)*; s. 368: Kruszwica – Kruswica; s. 374, przyp. 1: poprawiono błędną lokalizację znaku zamknięcia nawiasu: Gomulicki, Warszawa 1956, s. 7–8).; s. 396: zamiana odwróconej inf. dot. *Monachomachii* VI, 56 i 81; s. 397, w. 15: wreszcie. mimo – wreszcie, mimo; s. 398, w. 142: niegodzi – nie godzi; s. 415: zajadłe – zjadłe; s. 426: śpią – spią; s. 427: *postać* świetne – *postać* świetne; s. 430: O – O.; s. 431: Wicesregenta – Wicesgerenta; s. 460, w. 97: aby>.. – aby>; s. 472: zawartości. (zob. – zawartości (zob.); s. 484: 9,119–9,117; s. 492: wste-/pnym – wstęp-/nym; s. 502: *Sujet di* – *Sujet du*; s. 505, przyp. 15: *przez Franciszka S. Dmochowskiego* – *przez Franciszka S. Dmochowskiego*; s. 507: *Os-/sjana* – *Ossjana*; s. 512: wykasowano błędny komentarz do *Pieśni z Selmy* 203: tak również w. 252; s. 518: Ja, co – Ja, com; s. 519, w. 402: uczyniły – uczyniły.; w. 478: wojnie”. – „Miej - wojnie”. „Miej; w. 479: roty. – roty; ; w. 480: obroty. – obroty.; s. 520, w. 38: wróć się] – Wróć się!]; s. 527, w. 197: *w w. 190 – w w. 198*; s. 531, w. 107: *PO*₉₃; *Dm1(A)* – *PO*₉₃, *Dm1(A)*; s. 542, w. 54: Śmiercią Gromura – Śmiercią Gromura; s. 546, w. 232: Armin] Arnim – Armina] Arnima; s. 551, w. 45: *dopisana* – *dopisana*.

⁸ Błędy w opisie bibliograficznym poprawione w wyd. 2: I. Krasicki, *Poematy*, s. 82, opis *Dm(A)*, t. 1: [207–210], 212, 212–207–210, 112, 212; s. 84, opis *Dm(B)*, t. 2: [a₁r] – [a₁r]; s. 85, opis *Dm(B)*, t. 5: Nar. – Nar.; s. 86, opis *Dm(B)*, t. 10: 175–191 – 175–190, 291; s. 354, opis *M*₇₅: po [a₂]. – po [a₂].; s. 355, opis wyd. 1801: składana | – składana |; składana jw. | – składana jw. |; s. 392, opis *Mo*₇₈(A): | krótka – | [krótka; pozioma | – pozioma] |; opis *Mo*_{br}: składana | MONACHO-MACHIA – składana | MONACHO-MACHIA; MNICHOW | linia – MNICHOW | [linia; s. 393, opis *Mo*₇₉: KOMEDI. | linia – KOMEDI. | [linia; składana | – składana] |; | ozdobnik – | [ozdobnik; pozioma | – pozioma] |; opis *Mo*₉₇: | ozdobnik – | [ozdobnik; składana | – składana] |; opis wyd. 1801: | ozdobnik – | [ozdobnik; składana | – składana] |; | linia – | [linia; jw. | – jw.] |; s. 424, opis *AMo*₈₀: | linia – | [linia; jw. – jw.]; opis *AMo*_{br}: | linia – | [linia; jw. – jw.]; opis wyd. 1801: | ozdobnik – | [ozdobnik; składana | – składana] |; | linia – | [linia; jw. | – jw.] |; s. 476, opis *WCh*₈₀: A₁r:] – A₁r:]]; s. 507, opis *PO*₉₃: Tytuł – [Tytuł; A₁r): – A₁r:]]; Śmierć – Śmierć.

⁹ Z. Goliński, *Nad tekstami Krasickiego. Studia*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1966 (Studia z okresu oświecenia, t. 5), s. 261–262, 281–282, 287–288, 290–296.

¹⁰ Błędy w opisie bibliograficznym powtórzone za wyd. 1: I. Krasicki, *Poematy*, s. 83: ([a₁1v] [[a₁1v]; B/_n [B/n]; s. 84, opis *Dm(B)*, t. 2: a₂r] jak [a₂r]: jak]; t. 4: poprzednich | linia [poprzednich | linia]; s. 86, opis *Dm(B)*, t. 9: a₂r] jak [a₂r]: jak]; s. 355, opis *M*₈₀: | MYSZEIDOS [MYSZEIDOS]; (G₆v) czysta [(G₆v): czysta]; s. 392, opis *Mo*₇₈(A): Tytuł k. [Tytuł (k.); s. 392, opis *Mo*_{br}: A₁r:] linia [popr. z błędem: A₁r:] linia; poprawnie: A₁r): linia]; A₂r-50 [A₂r-50]; s. 393, opis *Mo*₇₉: Tytuł [[Tytuł]; s. 424, opis

praktyce naukowej ponowne rozpatrzenie *Opisu bibliograficznego wydań za życia autora*. Szkoda, że mimo dostępności źródeł nie zadbano o pełną poprawność zapisów.

Od roku 1998 nie zmieniła się podstawa wydania *Myszeis, Monachomachii, Antymonachomachii, Wojny chocimskiej*, ani *Pieśni Ossjana*. Zmieniły się zasady interpunkcji i większość spostrzeżonych przeze mnie poprawek redakcyjnych miała charakter interpunkcyjny. Najwięcej zmian dotyczyło zdań z imiesłowami, których dawniej nie dzielono przecinkami¹¹ oraz wyliczeń¹². Interpunkcję poprawiono także w cytowaniach F.K. Dmochowskiego (s. 588), L. Bernackiego, T. Mikulskiego (s. 375), Z. Sinkowej (s. 586) i w opisie źródła (s. 414: *Do Krzysztofa Szembeka, koadiutora płockiego*).

Skorygowano ewidentne zapomnienia znaku interpunkcyjnego (*Antymonachomachia* VI, 53: cnota,; s. 65: 5).; s. 375, przyp. 3: 1957, nr; przyp. 4: 1953, nr; przyp. 5: 1963, z.; s. 496: X.B.W.”.) oraz likwidowano znaki uznane za zbędne (*Wojna chocimska* VII, 175: tymczasem ozdobiwszy; XII, 25: wstydzie; *Fingal* III 4–5: promienie miesięczne/ Kiedy nastają; 44–45: radością przejęty/ Popłynął; 187–188: Pełne odwagi i mężnej

AMo₈₀: Gröll [Gröll,]; A₁r):] linia [A₁r): linia]; opis AMo_{br}: AMo_{br}. [AMo_{br}, [a₁r):] linia [a₁r): linia]; s. 507, opis PO₉₃: | Lwów [| [Lwów]; 1793 | [1793] |]; FRANCUZ | KIEGO [FRANCUZ- | KIEGO]. Błędy w opisie bibliograficznym w wyd. 2: I. Krasicki, *Poematy*, s. 83, opis Dm(B), t. 1: sygn...: [sygn.:]; s. 85, opis Dm(B), t. 4: Ossol, [Ossol.]; t. 6: SZÓSTY [SZOSTY]; s. 86, opis Dm(B), t. 8: ÓSMY [OSMY]; t. 10: tw[w. [tw [w.]; s. 354, opis M₇₅: PIEŚNI [PIESNI]; s. 476, opis WCh₈₀: Exo- [Exo-]; s. 507, opis PO₉₃: PIEŚNI [PIESNI].

¹¹ Ograniczę się tu do wskazania zmian w tekście Krasickiego (*Poematy*, s. 99, 100, 102, 104, 107, 110, 112, 114, 119, 125, 128, 135, 137, 138, 150, 155, 157, 160, 163, 177, 180, 182, 184, 210, 225, 231, 234, 235, 236, 238, 250, 252, 263, 275, 279, 282, 283, 284, 285, 290, 295, 296, 297, 303, 317, 328, 329): *Myszeis* I, 31: parze,; I, 63: śliską,; I, 139: matki,; II, 30: Przyjmował,; III, 40: słysząc,; III, 145: zostawszy,; IV, 55: potrzebie,; IV, 145: rada,; VI, 41: baba,; VII, 101: nieprzeliczony,; VIII, 94: zniża,; IX, 175: Parki,; X, 73: Kanclerz,; X, 79: Podskarbi, skrzętność okazując czułą,; X, 107–108: zapalczywe,/ Płynąc,; *Monachomachia* II, 81: Gaudenty,; II, 93: rozkazy,; IV, 15: śmiejesz,; IV, 79: oko,; V, 21: czasy,; VI, 45: Cieszy się,; *Antymonachomachia* III, 51: sławy,; IV, 20: cie,; IV, 102: watek,; V, 14: spać,; *Wojna chocimska* III, 143: trzody,; VI, 150: bawiąc,; VIII, 55–56: oparzeliska,/ Głucho bełkocąc, [korekta także w Dodatku krytycznym, s. 487]; VIII, 147: zasilają,; IX, 45: natychmiast, wzdychając, ukłęknie,; IX, 52: Kapłani, płacząc,; IX, 150: Słyszając,; XII, 66: wzrokiem,; XII, 118: gdy się, chwiejąc,; *Fingal* I, 8: postawie,; I, 469: nagle,; II, 137: córki, zebrząc miłosierdzia,; II, 246: góry,; II, 266: bystre, szumiąc,; II, 313: koniec,; II, 368: puszczy,; III, 156: brzegi, jęcząc,; III, 192: mu, płacząc,; III, 362: wsiadłszy,; III, 392: Wzdychając,; IV, 1: z gór, śpiewając,; IV, 54: nieostrożnych,; IV, 299: Trzykroć się, krzycząc, [korekta także w Dodatku krytycznym, s. 533]; VI, 239: przebieży,; *Pieśni z Selmy* 154: Hucza, spadając,; 197: nędzny, jęcząc,.

¹² Por. I. Krasicki, *Poematy*, s. 50, 54, 68, 69, 70, 76.

ochoty/ Idą; 247–248: wezbrany stopionymi śniegi/ Szumiący potok; IV, 128–129: A wtenczas duch mój z waszymi duchami/ Wspólnym).

Skorygowano także formę cudzysłowu (s. 376: „Zabawach” - «Zabawach») i poprawiono zapisy w miejscach, w których kropka znalazła się przed nawiasem (*Monachomachia* IV, 149: wtroczył.) - wtroczył.); s. 486: Kurakasa.] - Kurakasa.], z jednym wyjątkiem (s. [87]: mylna.]).

Wstawiono kropkę po numerze przypisu (s. 39: H.Sz.B.P.”⁶².; s. 350: 1779 r.²².) i po znaku cudzysłowu za wielokropkiem, wykrzyknikiem i pytajnikiem, w przypadku znaku zapytania pomijając – z dwoma wyjątkami (*Wojna chocimska* IX, 88: władasz?”.; *Fingal* I, 174: głęboki?”.)¹³ – zakończenia strofy (*Myszeis* II, 134: zgoniel!”.; II, 135: przeszła!”.; IV, 120: leży!”.; *Monachomachia* I, 94: pożądan...”.; I, 160: uderzmy!”.; III, 63: nadarzał!”.; *Antymonachomachia* II, 8: rzeczy!”.; V, 50: jego-mość...”.; V, 56 i 80; V, 97: pókiż...”.; VI, 19: broni!”.; VI, 88: ojczel!”.; *Wojna chocimska* I, 200: służy!”.; III, 72: przykładem!”.; VI, 152: opiekę!”.; VII, 88: miecza!”.; XII, 41: Zaczniemy...”.; XII, 72: idzie!”.; XII, 80: pokoju?”.; *Fingal* I, 174: głęboki?”.; II, 172: łuków!”.; II, 275: miły!”.; III, 351: bezpieczny!.”.; IV, 23: szczęśliwie!.”.; IV, 56: synu!.”.; VI, 169: naszych!”.; VI, 247: do mnie?”.; *Minwana* 4: Rynol!”.; *Pieśni z Selmy* 243: porzucić!”.; Dodatek krytyczny, s. 375, 466, 467). Poprawki wprowadzono niekonsekwentnie¹⁴. W wydaniu 2 odnaleźć można fragmenty, w których zastąpiono kropkę przecinkiem (*Fingal* II, 62: przymusi. – przymusi, - por. s. 520; *Pieśni z Selmy* 30: igrzyskach. - igrzyskach.; 40: utrapienia. - utrapienia.; 42: Salgara. - Salgara.), przecinek kropką (*Opisanie nocy...* 29: połamane, - połamane.) lub zamieniono pozycję przecinka i kropki (*Wojna chocimska* V, 11–12: opieka./ [...] stoi, – opieka,/ [...] stoi.; *Fingal* VI, 114–115: pokój miły./ [...] pradiadowie nasi, - pokój miły,/ [...] pradiadowie nasi.). W kilku miejscach zdecydowano się na dodatek myślnika (*Monachomachia* I, 45: świat -; por. s. 397) lub zastąpiono przecinek lub kropkę myślnikiem (*Wojna chocimska* I 228: morze, - morze -; *Fingal* I, 282: świszczą. – świszczą -), który w autografach poety był stosowany – jak wiadomo – niekonsekwentnie (por. *Wstęp*, s. 76–77). Poprawiono także wadliwe zapisy z dywizem (np. s. 376: Kleinera-Wierzbowskiego – Kleinera – Wierzbowskiego; s. 420: Krasickiego-Szembeka - Krasickiego – Szembeka).

Wśród zmian interpunkcyjnych wskazać trzeba interwencje zbędne (np. *Pieśni z Selmy* 30, 42 [zob. wyżej], 229: Alpin.;), skutkujące zmianą sensu (*Monachomachia* II, 101–102: zgody, [...] oszuka. - zgody./ [...]

¹³ Por. *Fingal* I, 20 i 199; II, 19, 42 i 68; V, 268.

¹⁴ Zob. *Antymonachomachia* III, 40; *Fingal* II, 322; III, 220, 269, 275; V, 166; VI, 285; *Śmierć Oskara* 44 i 51; *Minwana* 46; s. 27, przyp. 32: Mostowskiego [...] Dwie; s. 474: Dresd.” To.

oszuka,; III, 125–126: ochotą, [...] odpocznienia. - ochotą./ [...] odpocznienia,; *Fingal* I, 469: nagle - nagle,; *Fingal* VI, 114–115: miły. [...] nasi, - miły, [...] nasi.) i błędne (*Fingal* V, 197: Co się tam działo. - Co się tam działo?; *Minwana* 26: Miecz podobien do chmury, gromem zapalonéj? - Miecz podobien do chmury gromem zapalonéj?; *Opisanie nocy...* 97: dzień młodnie za rannym świtaniem - dzień młodnie, za rannym świtaniem; por. niżej).

Zgodnie z zapowiedzią poprawione zostały zapisy partykuły *nie-* z imiesłowami przymiotnikowymi (np. *Wstęp*, s. 7: nieujawnione, nierozpoznane; s. 8: niedrukowanych), także w tekstach Krasickiego (np. *Myszeis* II, 54: nieczyniacy; X, 34: niemający), z wyłączeniem cytatów (s. 31: nie wykończonym; s. 347, przyp. 14: nie znane; s. 375: nie istniejącej). Poprawki tego typu nie zostały wprowadzone konsekwentnie¹⁵.

Stosunkowo niewiele zmian odnotowałam w zapisie słów. Ze względu na brak not w komentarzu nie wiadomo, co było podstawą zastąpienia *próbują* przez *probuja* (*Antymonachomachia* IV, 39). Autokorekta zapewne przepравиła dwakroć poprawne *é* na *e* (*Myszeis* II, 110: niepohamowan*éj* - niepohamowanej; rym do: stany; *Wojna chocimska* VIII, 80: okré*ślił* - okre*ślił*; rym do: my*ślił*), *ó* na *o* (*Wojna chocimska* IX, 58: wskró*ś* - wskró*ś*; por. IX, 79: wskró*ś*) lub na odwrót (*Fingal* I, 37: probow*ać* - próbowa*ć*). Podobne odmiany można odnaleźć w Dodatku krytycznym (s. 385: swiatł*ość* - swiatł*ość*; ktore - któ*re*; por. s. 403: swiatł*ość*; s. 386: głupst*wo* - głupst*wo*; wiekow - wiek*ów*; por. s. 397: głupst*wo*; wiekow).

Redaktorzy wydania 2 przyjrzeni się pisowni wielką literą (por. *Wstęp*, s. 53, 69), wprowadzając w kilku miejscach rozwiązania odmienne od przyjętych przez Z. Golińskiego. Prawidłowo wprowadzono zapis wielką literą zaimka odnoszącego się do Boga (*Wojna chocimska* V, 12: jego - Jego; VI, 152: twoją - Twoją). Kilku przeróbek dokonano jednak po niedokładnej analizie tekstu, dotyczą bowiem określeń niepersonifikowanych (*Myszeis* I, 6: muza - Muza [por. w. 3: sława]; IX, 45: los przykry - Los przykry [por. *Myszeis* II, 7; IX, 179; *Monachomachia* I, 42]; X, 86: muzę - Muzę; X, 117: muza - Muza), a nadgorliwość Redakcji miała w dwóch przypadkach niezamierzony efekt komiczny (*Myszeis* X, 85–86: Wielki poeta, dworak doskonały, / Natychmiast zwrócił Muzę okazałą; X, 117: Przebac, jeżeli Muza zbyt wesoła). Niesłusznie skorygowano zapis łaciński na s. 403, przytoczony według Mo₇₈ (*Distinguo* - *distinguo*, *Defendent(s)* - *defendent(s)*).

Kilka zmian dotyczyło zwrotu przyimkowo-zaimkowego: *wtem/ w tym*, a oznaczano je w Dodatku krytycznym niekonsekwentnie. Nie-

¹⁵ I. Krasicki, *Poematy*, s. 13: nie zachowanych; s. 398: nie przekreślonym; s. 446: nie przekreślone; s. 448: nie skreślonym; s. 497: nie rozpoznana; s. 519: nie uwzględniony; s. 542: nie skreślonym; s. 575: nie odczytane.

kiedy bowiem rejestrowano nowe odmiany (por. s. 513: komentarz *Pieśni z Selmy* 305: Wtem] CT₉₉; W tym; na s. 431 brak inf. dot. *Antymonachomachii* V, 77) lub dodawano informację w miejscu dotyczącym innej interwencji (nota dotycząca *Wojny chocimskiej* V, 59 znajduje się nie na s. 485, ale na s. 483, w komentarzu II, 157; wyszczególnienie 5,59 wykreślono na s. 484 w komentarzu do III, 175). We wszystkich rozpoznanych przeze mnie miejscach poprawka polegała na zastąpieniu *W tym* przez *Wtem*¹⁶. Można sądzić, że w przypadku *Fingala* (II, 4; III, 328; IV, 27; VI, 53) i *Pieśni z Selmy* (305) zmiany konsultowano z autografem RPO, jako że w komentarzu dopisano: „W tym RPO” (s. 520, 528, 530, 546)¹⁷. Pozostałe interwencje dotyczyły *Antymonachomachii* (V, 77; por. V, 105) i *Wojny chocimskiej* (V, 59; por. VI, 105: w tym umilkł). Żadna ze zmian odnoszących się do *w tym* nie miała uzasadnienia w poprawieniu błędu.

Dodać trzeba, że w odpowiednim fragmencie *Wstępu* Z. Golińskiego (s. 54), w wydaniu 2 niepoddanym korektom, pojawiły się przykłady dotyczące utworów z tomu 1 i 2 *Dzieł zebranych*, dobrane ewidentnie dla zilustrowania pisowni rozdzielnej. Przy okazji zwracam uwagę na odmiennie zapisy w tomie 2¹⁸.

Wśród poprawek są i inne, które mogą budzić kontrowersje. Na podstawie specyfiki zapisów grup *yja* i *ija* uzasadnianych sylabicznie i rymowo (np. Ossyjana, Etyjopy), Redaktorzy wydania 2 dwukrotnie zastąpili słowa łacińskie zapisane przez Z. Golińskiego w poprawnym brzmieniu klasycznym błędną formą. Słowo *gloryjosum* wprowadzono zamiast *gloriosum* (taka forma w autografie RMo) w wyrażeniu łacińskim *vitrum gloriosum* (*Monachomachia* V, 80; *Antymonachomachia* V, 48 – por. s. 405, 431). Teoretycznie, zgodnie z obserwacjami we *Wstępie* (por. s. 51, 65) i wskazaniem w Dodatku krytycznym (por. s. 395: nota do *Monachomachii* II, 73 i III, 50). Z. Goliński zapomniał w instrukcji dodać oczywiście dla siebie informacji, że zasada nie dotyczy zwrotów obcojęzycznych (w omawianym przykładzie brakującą zgłoskę zastępowała wymowa akcentowana). Krasicki, doskonale znający łacinę, przeciwnik form makaronicznych, byłby z takiej zmiany niekontent.

¹⁶ Por. Z. Goliński, *Wstęp*, s. 54 („Najwięcej wątpliwości nasuwają zwroty przyimkowo-zaimkowe *zatem*, *wtem*, *potem*, pisane [przez Krasickiego] konsekwentnie za *tym*, *w tym*, *po tym* i mające w bardzo wielu wypadkach także funkcje”), 69–70.

¹⁷ Na s. 509 w dopisano do wykazu różnic tekstowych *Fingala* II, 248: ; tak również 2,4; 3,328; 4,27; 6,53 (zapis „tak również” bez potrzebnej tu kursywy).

¹⁸ S I *Do króla* w. 33: a byłeś przed tym Mci Panem – por. I. Krasicki, *Zbiory wierszy*, s. 107 (a byłeś przedtem mości panem), 624 („zapisy zleksykalizowanych wyrażań przyimkowo-zaimkowych zmodernizowano”). Zob. także S I 11, 24: przed tym - przedtem; BP II 3,9: zatym – zatem; BP III 10, 7: w tym – wtem. Por. I. Krasicki, *Zbiory wierszy*, s. 31, 40, 142, 401, 421, 683.

Informacja podana we *Wprowadzeniu*, zapowiadająca istotne dopełnienia (s. IV: „W kilku miejscach postanowiono także uzupełnić komentarz o **dopełnienia, obejmujące nieuwzględnione wcześniej informacje o utworach Krasickiego lub o ich utrwaleniach**”), dotyczyła w istocie kilku drobnych uzupełnień. Ze względu na odwołania do Dm(B) w komentarzu pióra Z. Golińskiego, prawidłowo dodano informację na temat wskazań odmian tekstu (s. 397, 481, 514: doraźnie Dm1(B); por. *Wstęp*, s. 31, 37). Na s. 397 nagłówek *Odmiany tekstu* uzupełniono przypisem o numerze 1: „W niniejszych odmianach tekstu wydawca odnotowuje jedynie te wersje, które są różne od obecnie przyjętej”.

Słusznie poprawiono błędne lokalizacje źródeł oraz nieaktualne nazwy instytucji (s. 94: rękopis RWR - w Archiwum Państwowym w Przemyśle; s. 387, przyp. 17: Książnicy Miejskiej im. M. Kopernika – Książnicy Kopernikańskiej; na s. 89 i 342 pozostała dawna nazwa: Biblioteka Akademii Nauk we Lwowie; por. *Dzieła zebrane*, t. 2, s. 371).

Bez korekty pozostawiono w Dodatku krytycznym wskazania odmian, ujętych w zasadach przedstawionych w *Transkrypcja – modernizacja* (*Wstęp*, s. 45–78)¹⁹, niekonsekwencje tego rodzaju miały bowiem źródło w priorytecie tekstologicznym.

Na wzmiankę zasługują także przeróbki redakcyjne. We *Wprowadzeniu* czytamy: „Zdecydowano się ponadto na **ingerencje w odniesieniu do niektórych określeń** wykorzystywanych przez Zbigniewa Golińskiego we *Wstępie* i w komentarzach edytorskich – **dawniej rozumianych swobodnie, natomiast w nowszych badaniach doprecyzowanych i mających status dość dobrze zdefiniowanych terminów naukowych (jak np. «cykl»)**. W takich przypadkach określenia te zostały zmienione zgodnie ze sposobem, w jaki używane są **w dzisiejszym stanie badań**” (s. IV). Redaktorzy nie odesłali czytelnika do nowych publikacji. Jedyną pracą dodaną do stanu badań (s. 344, przyp. 8), drukowaną w 1998 r. i przypuszczalnie znaną Z. Golińskiemu przed drukiem wydania 1, jest oparty na źródłach zebranych przez L. Bernackiego artykuł M. Parkitnego, dedykowany „kwestii: czy Krasicki napisał dwie wersje *Myszeidy*, czy tylko jedną?”²⁰.

Jedynym pojęciem wykasowanym z zapisów Z. Golińskiego (niekonsekwentnie – por. niżej) był wspomniany termin „cykl”, zastąpiony przez „zbiór” także w miejscach, w których mowa o tekstach drukowanych

¹⁹ Por. T. Kostkiewiczowa, *Od edytorki*, [w:] I. Krasicki, *Zbiory wierszy*, s. 11, 14. Na temat odstępstw od zasad *Wstępu* do tomu 1 *Pism zebranych* S. Żeromskiego: Z.J. Adamczyk, *Zbigniew Goliński jako redaktor krytycznej edycji pism Stefana Żeromskiego*, [w:] *Zbigniew Goliński. Portret badacza*, s. 159.

²⁰ M. Parkitny, *O genezie „Myszeidy” Ignacego Krasickiego*, „Pamiętnik Literacki” 89, 1998, z. 1, s. 51, przyp. 1.

cyklicznie w czasopiśmie (s. 11, 13, 14, 17, 22, 23, 29, 32, 33, 72, 75, 77, 80, 81, 88, 491). Goliński posługiwał się dwoma terminami najczęściej wymiennie (np. w spisie skrótów pojawił się „cykl” i „zbiór”: s. 89, 91), unikając powtórzeń pojęcia „cykl” w dłuższym zdaniu (s. 75). W języku zmarłego literaturoznawcy zdarzały się także zastosowania intencjonalne (s. 88: „w obrębie cyklów i zbiorów autorskich”; w wyd. 2 poprawiono: „w obrębie zbiorów autorskich”). Redakcja wykreśliła cykl z opisu *Uwag*, pozostawiając jako „cykl biograficzny” *Życia zacnych mężów z Plutarcha* (s. 13). Cykl pozostał także w *Skrótach* (s. 89).

Przypomnieć tu trzeba, że rozważania dedykowane zbiorom, zwracając uwagę na problem, nie zalecały wykreślenia pojęcia „cykl” ze słownika terminów literackich²¹. Swoistym *placet* dla decyzji Redakcji była dokonana w tomie 2 *Dzieł zebranych* odmiana tytułu zbioru Krasickiego *Listy wierszem i prozą* na *Listy z wierszami*, skutkująca zaanonсовanymi we *Wprowadzeniu* (s. IV) „**pewnymi zmianami w tytułach**” (zmieniono tylko jeden tytuł)²². Wyraźne wskazania we *Wstępie* tomu 1 w wydaniu 1 (s. 10, przyp. 9; s. 22, przyp. 20; s. 30, przyp. 40 – w wyd. 2 przeróbki) i zapiska na kartce dołączonej do spisu tomów *Dzieł zebranych* w eg-

²¹ Por. J. Okoń, *O cyklu w literaturze staropolskiej (Wprowadzenie)*, „Ruch Literacki” 1997, z. 4, s. 477–489; tenże, *O cyklu w poezji staropolskiej (nurt nieklasyczny)*, [w:] *Cykl literacki w Polsce*, pod red. naukową K. Jackowskiej, B. Olech i K. Sokołowskiej, Białystok 2001, s. 583–595; T. Kostkiewiczowa, *Wprowadzenie*, [w:] *Od Kochanowskiego do Mickiewicza. Szkice o polskim cyklu poetyckim*, pod red. B. Kuczery-Chachulskiej, Warszawa 2004, s. 7–9; *Semiotyka cyklu. Cykl w muzyce, plastyce i literaturze*, pod red. M. Dembskiej-Trębacz, K. Jakowskiej i R. Siomy, Białystok 2005; *Cykle i cykliczność. Prace dedykowane Pani Profesor Krystynie Jankowskiej*, pod red. A. Kieźuń i D. Kuleszy, Białystok 2010; P. Malicka, *Badania nad cyklem literackim w Polsce*, „Forum poetyki” jesień 2017, nr 10, s. 140–145.

²² T. Kostkiewiczowa, M. Parkitny, *Wprowadzenie do nowego wydania*, [w:] I. Krasicki, *Poematy*, s. IV: „Wprowadzono też pewne zmiany w tytułach. Dotyczy to zwłaszcza sumarycznej nazwy ważnego zbioru utworów Krasickiego, który został przez pierwszego wydawcę, Franciszka Ksawerego Dmochowskiego, nazwany *Wiersze różne*. Część II, następnie przez długi czas funkcjonował – również w edycjach Zbigniewa Golińskiego – pod tytułem *Wiersze z prozą*, we *Wstępie* i komentarzach tomu *Poematy* zaś zaplanowany został z nową nazwą *Listy wierszem i prozą* (LWP). Dokładne rozważenie treści i budowy tych utworów skłoniło edytorke tomu *Zbiory wierszy* do wprowadzenia bliższej intencjom autorskim i charakterowi zbioru nazwy *Listy z wierszami* (LzW). Nazwa ta zastosowana została również w odpowiednich miejscach niniejszego tomu”. Por. T. Kostkiewiczowa, *Ignacego Krasickiego „Wiersze z prozą”*, „Wiek Oświecenia” 18, 2002, s. 99–132 (zwł. s. 106–114). Przedruk: *Ignacego Krasickiego „Wiersze z prozą”*, [w:] też, *Z oddali i z bliska. Studia o wieku oświecenia*, Warszawa 2010, s. 305–343. Określenie *Wiersze z prozą* przyjęto (bez komentarza) m.in. w tomie *Czytanie Krasickiego*, pod red. T. Kostkiewiczowej, R. Doktora, B. Mazurkowej, Warszawa 2014 (*Czytanie Poetów Polskiego Oświecenia*, t. 2). Zob. także W. Pusł, *Echa listów z wierszami Ignacego Krasickiego*, „Prace Polonistyczne” 39, 1983, s. 5–31.

zemplarzu własnym tomu 1 świadczą, że Z. Goliński sprawę dokładnie przemyślał, nie motywując swej decyzji budową utworów. Pierwszy redaktor *Dzieł zebranych* był tekstologiem i dla formuły brzmiącej niepoprawnie z punktu widzenia współczesnej genologii znalazł przekonujące wytłumaczenie, podane w komentarzu do *Dzieł wybranych*: „Zapewne stosowniejszym tytułem zbiorczym cyklu byłby *Listy wierszem i prozą* (odpowiednik francuskiego *Lettres en vers et en prose*), bliższe poczuciu Krasickiego [...]”. Wyraził wtenczas nadzieję: „Być może ta powszechniejsza w piśmiennictwie europejskim nazwa wejdzie z czasem i do tradycji utworów menippejskich Krasickiego”²³. W *Dzielałach zebranych* badacz zamierzał skorygować tytuł *Wiersze z prozą*, wprowadzony w 1830 r. i powtórzony m.in. w *Dzielałach wybranych*²⁴.

We wcześniejszej pracy Z. Golińskiego można odnaleźć sugestię zastąpienia problemowej formuły określeniem pojawiającym się w korespondencji Krasickiego, „listy z wierszami”²⁵, które przyjęła opracowująca tom 2 *Dzieł zebranych* T. Kostkiewiczowa. W Nocie wydawcy (dotyczyła przede wszystkim korekty tytułu *Wiersze z prozą*) Badaczka motywowała swą decyzję ukierunkowaną na poetykę listu analizą zbioru, do tytułu *Listy wierszem i prozą* odnosząc się jedynie w przypisie, ze wskazaniem tautologiczności określenia²⁶. Szkoda, że w Dodatku krytycznym tomu 2 (ani we *Wprowadzeniu*) nie przywołano francuskiej formuły tytułowej wskazanej przez Golińskiego²⁷, a jedynie odesłano czytelnika do

²³ Z. Goliński, *Komentarz – Wiersze z prozą, Nota wydawcy*, [w:] I. Krasicki, *Dzieła wybrane*, t. 1, oprac. Z. Goliński, Warszawa 1989, s. 749. Por. tenże, *Komentarz, Od wydawcy*, [w:] tamże, s. 561.

²⁴ *Dzieła Krasickiego*. Dziesięć tomów w jednym z portretem autora. Edycja Barbezata, Paryż-Genewa 1830, s. 138–163 (*Wiersze z prozą*).

²⁵ Z. Goliński, *Komentarz*, [w:] I. Krasicki, *Pisma poetyckie*, oprac. Z. Goliński, Warszawa 1976, t. 2, s. 317: „stosowniejszym tytułem dla cyklu byłoby określenie *Listy z wierszami*, jakie pojawiło się w korespondencji między Krasickim i Dmochowskim”. Por. *Korespondencja Ignacego Krasickiego*, z papierów Ludwika Bernackiego wyd. i oprac. Z. Goliński, M. Klimowicz, R. Wołoszyński, pod red. T. Mikulskiego, t.: 1781–1801, Wrocław 1958, s. 706 (nr 723: Do Franciszka Ksawerego Dmochowskiego, Berlin, 13 II 1801).

²⁶ Por. T. Kostkiewiczowa, *Dodatek krytyczny – Listy z wierszami. Nota wydawcy*, [w:] I. Krasicki, *Zbiory wierszy*, s. 899–900. Por. tamże, s. 899, przyp. 3: „Wydaje się jednak, że nazwa ta nie odpowiada ściśle typowi wypowiedzi i jest w pewnym stopniu tautologiczna, jako że listy są zazwyczaj pisane prozą; akcentuje też na pierwszym miejscu obecność wiersza, co nie jest zgodne z praktyką stosowaną przez Krasickiego, który konsekwentnie listy z wierszami rozpoczyna zdaniami prozą”.

²⁷ Dodam, że formuły łączne – zainteresowano się nimi za sprawą książki V. Clayton (*The Prose Poem in French Literature of the 18th Century*, New York 1936) – nie dotyczyły wyłącznie listów, a proza i wiersz występowały niekiedy w tytułach w odwrotnej kolejności (*en prose et en vers*). W czasach Krasickiego pamiętano o listach pisanych wierszem, uzasadniających precyzję wydawców (np. Ch. Robinet, *Lettres*

komentarza edycji z 1989 r. Rozpoznanie nieżyjącego badacza, uzupełnione w przywołanym wyżej artykule T. Kostkiewiczowej z 2002 r. (tamże analizy przykładów francuskich z XVII i XVIII w.), nie zdezaktualizowało się przecież, analogiczne formuły figurują na kartach tytułowych prac autorów czytanych przez Krasickiego (Wolter, Fryderyk II, Antoine/Anthony Hamilton)²⁸.

Tytuł *Listy wierszem i prozą* był pochodną XVIII-wiecznej praktyki wydawniczej i wrażliwości teoretycznej, sytuującej się w rozważaniach na temat *lettres galantes*²⁹. Decyzję Z. Golińskiego, aby przywrócić pismom biskupa warmińskiego właściwy kontekst historyczny i genologiczny za sprawą korekty nieautorskiego tytułu *Wiersze z prozą*, z pominięciem przejętej z listu poety opisowej formuły „listy z wierszami”, uważam za tem za słuszną. *Dzieła zebrane* pod nową redakcją zatarły erudycyjny kontekst *lettres en vers et en prose*, ewidentnie istotny dla Krasickiego-pisarza, o czym świadczy fragment listu do Dmochowskiego: „nadto wszystkie te listy, przy których nie masz wierszów, wcale nie chcę, aby były drukowane”³⁰. W wydaniu 2 tomu 1 przeprowadzono skrupulatnie *Listy wierszem i prozą* na *Listy z wierszami* (s. 18, 22, 29, 30, 33, 76), także określenia nietytułowe (s. 61: „W liście wierszem i prozą skierowanym do Stanisława Szczęsnego Potockiego” – „W liście z wierszami skierowanym

en vers a Madame, Paris 1665–1674). Por. rozważania dotyczące źródeł współczesnej teorii i twórczości: S. Monte, *Invisible Fences. Prose Poetry as a Genre in French and American Literature*, Lincoln: University of Nebraska Press 2000; A. Kluba, *Poemat prozą w Polsce*, Wrocław 2014.

²⁸ Zob. A. Hamilton, *Oeuvres mêlées en prose et en vers. Lettres et épîtres*, [w:] tenże, *Oeuvres mêlées en prose et en vers*, Paris, J.F. Josse, 1731, s. 1–144; Fryderyk II, *Lettres en vers et en prose*, w: idem, *Oeuvres mêlées du philosophe de Sans-souci. Nouvelle édition, revue, corrigée et augmentée des variantes des éditions précédentes*, tome 2, Berlin, Ch.F. Voss, 1760, s. 171–212; Voltaire, *Lettres en vers et en prose*, [w:] idem, *Oeuvres complètes*, Tome quinzisième, b.m. [Kehl], Imprimerie de la Société Littéraire-Typographique, 1784.

²⁹ C. Cotin, *Oeuvres galantes, en prose et en vers*, Paris, Estienne Loyson, 1663; La Gravette de Mayolas, *Recueil de lettres en vers et en prose, dédiées au Roy, par le Sr Lagravète*, Paris, Pierre Collin, 1669–1671; [A. Furetière], *Essais de lettres familières sur toutes sortes de sujets, avec un discours sur l'art épistolaire et quelques remarques nouvelles sur la langue françoise, oeuvre posthume de Monsieur l'abé***, de l'Académie françoise*, 1690, s. 196. Por. L.A. Beffroy de Reigny, *Les Petites-Maisons du Parnasse, ouvrage comico-littéraire, d'un genre nouveau, en vers et en prose...* [1783–1784]; M.G. Lallemand, *La lettre dans le récit. Etude de l'oeuvre de Mlle de Scudéry*, Tübingen 2000 (Biblio 17, nr 120), s. 190. Przy okazji zwracam uwagę, że Krasicki dla własnej twórczości stosował określenie „Épîtres” (*Wstęp*, s. 16). Por. P. Matuszewska, *List poetycki w świadomości literackiej polskiego oświecenia*, [w:] też, *Gry z adresatem. Studia o poezji i epistolografii wieku oświecenia*, Wrocław 1999, s. 17–23.

³⁰ *Korespondencja Ignacego Krasickiego...*, t. 2: 1781–1801, Wrocław 1958, s. 703 (nr 720: Do Franciszka Ksawerego Dmochowskiego, Berlin, 9 XII 1800).

do Stanisława Szczęsnego Potockiego”) oraz opisy skrótów (s. 91, 93) i edycji Dmochowskiego (s. 25). Co więcej, przeprowadzono jednoznacznie brzmiące wskazanie Autora: „O zasadności nazwy cyklu *Listy wierszem i prozą* oraz dotychczasowej ich tradycji filologicznej zob. Notę wydawcy do tego zbioru w t. 2 niniejszego wydania” na: „O zasadności nazwy zbioru *Listy z wierszami* oraz dotychczasowej ich tradycji filologicznej zob. T. Kostkiewiczowa, *Listy z wierszami. Nota wydawcy [...]*” (s. 18, przyp. 9). Sensowniejszym rozwiązaniem w tym przypadku byłoby zachowanie rozwiązań wydania 1 i opatrzenie ich objaśnieniem. Z recenzenckiego obowiązku odnotować trzeba także mniej istotne przeróbki. W wydaniu 2 spis tytułów w dopełniaczu zapisano w mianowniku (s. 507), w *Spisie treści* określenie „w języku łacińskim” zastąpiono przez: „w oryginale łacińskim” (s. [591]).

Wprowadzono ponadto kilka drobnych korekt językowych³¹, korygując m.in. upodobanie Z. Golińskiego w dawnych końcówkach dopełniacza (s. 32: kopij – kopii; s. 33: biografij – biografii; s. 37, 412 i 493: komedij – komedii; s. 500: lekcyj – lekcji) i archaizmach (s. 14: śpiesznie – spiesznie). Dodam, że poprawiono przy okazji L. Bernackiego (s. 504: to pewna – to pewne) i przywołane w edycji zapisy źródłowe (s. 428: klasztor – klasztor; potem – potem).

Wydanie poprawione powinno oczyścić pierwszą edycję z wszystkich błędów, tak się jednak nie stało. W egzemplarzu własnym Z. Goliński wskazał niedostrzeżone przez Redaktorów wydania 2 literówki w nazwisku Bielskiego (s. 67: Bielckim), w wyrażeniu „jad wchodzi” (s. 417: jak wchodzi), w słowach „currente” (s. 432: currenta) i „atramentem” (s. 526: atramantem). Oznaczył jako błąd rozpoczęcie cytowanego wersu od małej litery (s. 35: mniej kosztują), omyłkę w dacie wydania *Przyczynków do genezy i dziejów „Myszejdy” Krasickiego* L. Bernackiego w spisie skrótów (s. 89: „Sprawozdanie Zakładu Narodowego im. Ossolińskich za rok 1910, Lwów 1909” – zamieniona kolejność roku 1909 i 1910). Na s. 83 wypatrzył błędny zapis karty [a]₁v (s. 83: [a]₁1v), omyłkowy krój litery n (B/_n) i znajdujący się obok zapis karty C₂/ch (C/ch). Wskazał także dwa błędy w opisie wydań *Monachomachii* (s. 392)³². Edytor rozważał (notatka ze znakiem zapytania na marginesie) korektę *Opisania nocy...* (97: dzień młodnie za rannym świtaniem.), fragmentu w wydaniu 2 poprawionego

³¹ Zob. I. Krasicki, *Poematy*, s. 7: posiada ten walor - ma ten walor; s. 69: nie posiadających - niemających; s. 470: miała bowiem miejsce - odbyła się bowiem; s. 472: dopisana do niego legenda - dopisano do niego legendę; s. 427: zważywszy - zważywszy na; s. 359: wprowadzona - zaprowadzona.

³² W opisie edycji Mo₇₈(A) brak znaku otwarcia nawiasu przed: k. A₁r (poprawnie: [Tytuł (k. A₁r):]), zaś w opisie edycji Mo_{br} brak znaków nawiasu okrągłego w zapisie A₂r (poprawnie: S. [1] (A₂r)-50). Zob. I. Krasicki, *Poematy*, s. 392.

niewłaściwie (dzień młodnie, za rannym świtaniem/ My raz zesзли), być może za wskazaniem w *Dzielał wybranych*³³.

Zapiski w egzemplarzu autorskim nie były śladem lektury mającej wychwycić lapsusy edycji, były to raczej odnotowane doraźnie spostrzeżenia. Do spisu Redaktora *Dzieł zebranych* dodać stąd trzeba inne omyłki wydania 1: *Fingal* III, 381: O Agandeko [O, Agandeko]; s. 89: -231. [-231]; 1908. [1908]; s. 90: Dm1(B) s. V-XLVIII [Dm1(B), s. V-XLVIII]; Gwałkie-wicz [Gawałkiewicz]; s. 342: different [differentes]; s. 361: krésli [kré-śli]; s. 386, opis Mo₇₈: wieków [wiekow; por. s. 397]; s. 396: RMO [RMO]; s. 402: Defentent [Defendent]; s. 406: Puchnokarczysty [Pulchnokarczys-ty]; s. 422: Diozesenarchiv [Diözesenarchiv]; s. 455, opis w. 161: na [na]; s. 456, opis w. 201: *Tytulik* Pieśń [*Tytulik* Piesń]; s. 468: Amodum [Ad-modum]; s. 498: *Puno* pospieszaj [*Puno*, pospieszaj]; s. 519: bardziel [bar-dzie]; s. 542: nastąpiła. Bitwa [nastąpiła] Bitwa; Gromura moia [Gro-mura moja]; s. 567: osiedli? [osiedli?]; s. 576, opis w. 182 i 192: W [W].

Niestety, wydanie 2 utrzymało również własne drobne omyłki lite-rowe i interpunkcyjne: s. 16: *Éptires* [*Épitres*]; s. 48: *ktory* etc. [*który* etc.]; zle tak [ale tak]; s. 50: ż a [ż, a]; s. 89: 1927. [1927]; 1922. [1922]; s. 90: Glücksberga. [Glücksberga]; „Kłósów”. [„Kłósów”]; s. 352: litery S [litery Ś]; s. 381: wieka [wieku]; s. 385: światłość [swiatłość]; swia-tłość [swiatłość]; które [ktore]; s. 386, opis RMO: głupstwo [glupstwo]; s. 398: Mo₇₈ Dm1(A) [Mo₇₈, Dm1(A)]; Mo₇₈ uśmiechnął [Mo₇₈, uśmiechnął]; s. 423: Amo₈₀ [AMo₈₀]; s. 425: szystkie [wszystkie]; s. 429: nie umkneła [nie umkneła]; nie umkneła Amo₈₀ [nie umkneła AMo₈₀]; s. 435: słod-kie. [słodkie,]; s. 443: mówić [mowić]; s. 456, opis w. 189 i 195: W [W]; s. 462, opis w. 149: która *nadp.* [ktora *nadp.*]; s. 480, opis X, 76: *Por. 1, 17* [*Por. 10, 17*]; s. 508: *potwierdzona* [potwierdzona]; s. 509: *Rym* bojaż-ni – drażni [*Rym* bojażni – drażni]; *formy* drażni [*formy* drażni]; s. 530: Dalia [Dalla]; s. 534: *wpis, na* [wpis. na]; s. 548: śmierć smierć [śmierć Smierć]; s. 550: w nie [wnie]; s. 552: krola mojego [krola moiego]; s. 554: *w wyrazie* dźwięku [*w wyrazie* dźwięku]; s. 555: Tuż za niemi [Tuż się za niemi]; Patrz jak [Patrz iak]; s. 556: Wrazesmy zawsze [WRazesmy zawsze]; WRazesmy z sobą [Wrazesmy z sobą]; s. 557: *skreślona* [skre-ślona]; s. 559: ⁽³⁶⁴⁾ [⁽³⁶⁵⁾]; *nadp. md* [*nadp. nad*]; s. 560: (Krzepił [Krzepił]; s. 562: mieysc z nizin [mieysc> z nizin]; s. 563: <Wsparł [<Wsparł]; s. 574: ¹¹⁶ [¹¹⁵]; s. 576: padnę zło [padne zło]; *trzystopnizoy* [*trzystop-niowy*]; s. 579: iako Zwiędniała [iako> Zwiędniała]. Ku przestrodze edy-torów odnotować trzeba typowy błąd szkolny: skorygowano poprawny zapis Z. Golińskiego, przesuwając numer przypisu przed dwukropek oznaczający skrót (s. 435: Komp.⁶ – Komp⁶).

³³ I. Krasicki, *Dzieła wybrane*, t. 1, s. 310.

Oprócz wspomnianych wyżej zabałaganionych korekt interpunkcji zwracają uwagę niekonsekwencje w korygowanych zapisach (np. zapis kursywą wykrzyknika lub pytajnika w nawiasie), wprowadzone błędy w *Skrótach* (dodatki zbędnej kropki na zakończenie opisu: s. 89 i 90; zob. wyżej), korekty poprawnych zapisów skrótów (np. s. 375, przyp.: Barycz, Mikulski, *Zagadka* – H. Barycz, T. Mikulski, *Zagadka...*; s. 413, przyp. 5: Mikulski – T. Mikulski; s. 415, przyp. 7: Goliński – Z. Goliński; s. 493, przyp. 4: Fox – M. Fox), niedopatrzone zapisy w wykazach różnic tekstowych (por. zapis kursywą tytułów i omawianych słów na s. 395, 426, 427, 436) i w *Spisie treści* (s. 590–[591]: numery stron przy nagłówkach, błędy w wyborze czcionki) czy poprawki nieuważne (s. 401, w. 11: Mo₇₈; – Mo₇₈). Z *Odmian tekstu* usunięto notę dotyczącą *Monachomachii* VI, 12 (s. 406: Sklni się) Szklni się) zamiast przenieść ją do *Wykazu różnic tekstowych między autografem RMo a wydaniem obecnym*, do którego była przeznaczona (por. s. 396). Przyjmując, że słowo „pojąć” (*Monachomachia* III, 59) jest błędem, poprawki dokonano milcząco, bez odnotowania formy figurującej w autografie RMo (poiać) w wykazie różnic tekstowych i w odmianach tekstu (por. s. 153, 395, 401). Ze względu na komentarz w słowniku Troca³⁴ i wzmiankę o osłach w wersji 62 można się zastanawiać, czy Z. Goliński świadomie nie przywrócił formy z autografu Krasickiego.

Przygotowując tom do druku zapomniano spojrzeć na wydanie 1 pod kątem aktualizacji stanu badań. Odwołanie w przypisie *Wstępu* do edycji *Organów* powinna uzupełnić informacja o nowym wydaniu krytycznym utworu (por. s. 374, przyp. 1)³⁵. Nie skonfrontowano informacji biograficznych i wydawniczych zawartych we *Wstępie* i w partii komentarza z uaktualnionym stanem badań zawartym w pośmiertnej publikacji Z. Golińskiego, w *Kalendarzu życia i twórczości Ignacego Krasickiego*³⁶, przywołanym we *Wprowadzeniu* jedynie w kontekście dorobku edytora (s. I). Na kartach wydania 2 figurują odesłania do częściowo zdezaktualizowanej i niepełnej *Kroniki*, opublikowanej w 1958 r.³⁷ Za sprawą poszukiwań źródłowych po 1998 r. Z. Goliński doprecyzował datowanie szeregu faktów (por. np. dokładne daty pobytu pisarza w Warszawie w roku 1775 i 1780 oraz w Sanssouci w latach 70 XVIII w.: s. 347,

³⁴ M.A. Troc, *Nowy dykcyonarz, to jest mownik polsko-niemiecko-francuski... po wtóre wydany... przez Stanisława Nałęcza Moszczeńskiego...*, t. 3, Leipzig, J.F. Gleditsch, 1779, szp. 1527 („Poiąć, *vid.* Poymuie”), 1650 („Poymuie, poymować”).

³⁵ T.K. Węgieński, *Organy. Poema heroikomiczne*, wyd. A. Norkowska, Warszawa 2007 (Biblioteka Pisarzy Polskiego Oświecenia, t. 7).

³⁶ Z. Goliński, *Kalendarz życia i twórczości Ignacego Krasickiego*, do druku przygotowała i wstępem opatrzyła M. Górka, Poznań 2011.

³⁷ Tenże, *Kronika życia i twórczości Ignacego Krasickiego*, [w:] *Korespondencja Ignacego Krasickiego...*, t. 1, s. XXXI–LXXV.

350, 374, 376, 470, 472, 474)³⁸. W *Kalendarzu* podano szczegóły fakto-graficzne i cytaty zweryfikowane pod względem poprawności ze źródła-mi³⁹, w *Korespondencji* i w innych przekazach można bowiem znaleźć zniekształcone cytowania, m.in. zmodernizowane przez L. Bernackiego⁴⁰. Oczywiście, kłopotliwa byłaby korekta każdej wzmianki przy założeniu odwzorowania typograficznego wydania, sprawa ta powinna być jednak omówiona we *Wprowadzeniu*, z uściśleniem najważniejszych informacji, a przynajmniej zasygnalizowana.

Podsumowując, wydanie 2 zostało starannie odwzorowane, nieznacznie poprawione z punktu widzenia tekstów poetyckich Krasickiego, niedokładnie czytane przed drukiem. Poprawki miały przeważnie charakter techniczny. Skorygowano wedle współczesnej normy interpunkcję poematów lub drobne omyłki interpunkcyjne w komentarzu i w przypisach opracowania Z. Golińskiego. Szereg poprawek istotnych zaliczyć trzeba, niestety, do interwencji w tekst autorski, jakim jest również edycja.

Szkoda, że wydania poprawionego nie wyposażono w szczegółowy opis zmian tekstowych, umożliwiając odnotowanie ich przez posiadaczy wydania 1. Opis nie byłby przecież obszerny. Detaliczny spis działań redakcyjnych ułatwiłby recepcję fragmentów słusznie poprawionych. Nie sporządzono go, można się zatem spodziewać, że wydanie 2, funkcjonując w obiegu naukowym, zaowocuje chaosem informacyjnym, upowszechniając przy okazji nieścisłe datacje.

Charakter rozpoznanych przeze mnie poprawek i interwencji nie upoważniał Redaktorów wydania 2 do sformułowania sugestii na temat nieaktualności stanu badań i stosowanej przez Z. Golińskiego przestarzałej terminologii. Zacytowany wyżej niezręczny fragment *Wprowadzenia* podważył wszak autorytet wydawcy i literaturoznawcy, motywując mnie – na prośbę zdezorientowanych kolegów – do napisania niniejszej recenzji. Wynika z niej, że z edycji Z. Golińskiego można z powodzeniem korzystać w pracy naukowej. Drugie wydanie nie jest przełomowe dla odczytania pism Krasickiego, nie zmienia także stanu badań. Niestety, nie jest wolne od błędów.

We *Wprowadzeniu do drugiego wydania* zapowiedziano także poprawki istotne dla *Dzieł zebranych* Krasickiego – skutek „pogłębioego namysłu – i długich dyskusji” (s. IV). Ze względu na wagę materii, uwagi te powinny być wyodrębnione ze wstępu niewylącznie trzema asteriskami.

³⁸ Por. tenże, *Kalendarz...*, s. 446–447, 462–464, 469, 578, 590.

³⁹ Np. I. Krasicki, *Poematy*, s. 473: pozostała tu błędna informacja, że wydanie *Wojny chocimskiej* z portretem J.K. Chodkiewicza kosztowało 2 zł (poprawnie: 4 zł). Por. Z. Goliński, *Kalendarz...*, s. 598, 734.

⁴⁰ Por. M. Górską, *O „Kalendarzu życia i twórczości Ignacego Krasickiego”*. (O Zbi-gniwie Golińskim – źródłoźnawcy), [w:] Zbigniew Goliński, *Portret badacza*, s. 203.

Znaczna część *Wprowadzenia* poświęcona została zmianie „architektury” lub „konstrukcji” *Dzieł zebranych*, czyli układu materiału w tomach poznańskiej edycji (s. IV-VI). Decyzja Redaktora-kontynuatora (por. Autorzy *Wprowadzenia*) motywowana jest zaś względami genologicznymi i postęпами w dziedzinie literaturoznawstwa. Mowa jest o „nowszych badaniach”, „tendencjach”, także o dzisiejszym traktowaniu i waloryzowaniu. Bez szczegółowej analizy i przypisów (s. V). We *Wprowadzeniu* powoływano się wprawdzie na „korespondencję” wprowadzonych zmian z edycją F.K. Dmochowskiego (s. V), odnoszę jednak wrażenie, że wrzucano ją do lamusa wraz z zamysłem zmarłego Redaktora. Przekreślono tym samym spójną, autorską koncepcję przygotowywanego przez pół wieku wydania, która nie budziła dotychczas zastrzeżeń⁴¹.

Z. Goliński nie tyle „zaprojektował” czy „zaplanował” „konstrukcję” *Dzieł zebranych*, jak podano we *Wprowadzeniu* (s. IV-V; por. *Wstęp*, s. 18, przyp. *: „Projektowany układ edycji wraz z podziałem na tomy został obecnie zmodyfikowany”), ile przygotował swe wydanie bardzo precyzyjnie (*Wstęp*, s. 18: „Niniejsze wydanie utrzymuje kierunek wytyczony przez tradycję pierwszej edycji zbiorowej w nieco tylko zmienionym podziale na trzy serie. Wyraziściej też zaznaczono ich układ. [...] Jako zasadę ogólną przyjęto chronologię, natomiast dokładniejsze uzasadnienie wewnętrznego porządku w obrębie tych serii przyniosą stosowne noty wydawców”). Świadczy o tym spis zawartości ośmiu tomów, podany na zakończenie tomu 1 w wydaniu 1 (s. [592]-[593]) oraz zgromadzony do części pism materiał źródłowy. Część tek przekazana została przez Alinę Golińską do Biblioteki Instytutu Badań Literackich PAN⁴². Korzystano z nich przygotowując tom 2 *Dzieł zebranych*⁴³ oraz w pracy nad „Monitorem”. Dla edytora *Dzieł zebranych* Krasickiego mają wartość analogiczną do przechowywanych w Ossolineum *Materiałów* L. Bernackiego⁴⁴. Z. Goliński, przeczuwając, iż nie zdoła doprowadzić pracy życia do końca, przygotował swym następcom oprócz tek z materiałami (zawierają m.in. odbitki rękopisów i druków Krasickiego, materiałów Bernackiego oraz innych źródeł, liczne notatki robocze, przede wszystkim do Serii pierwszej) szczegółową instrukcję wydawniczą, opublikowaną w tomie 1, której szeroka formuła miała w zamierzeniu Autora odpowiadać na problemy wydawnicze trzech serii.

⁴¹ Por. M. Cieński, *Nad „Dzielałmi” Krasickiego*, s. 166: „struktura wydania jest przejrzysta i nie budzi wątpliwości”.

⁴² Biblioteka IBL PAN, Archiwum Zbigniewa Golińskiego. Por. A. Golińska, *Krasickiana – teki* [2010], mpis, s. 1-22 (opis zawartości 109 tek); też, *Krasicki – wydanie* [2010], mpis, s. 1-6 (opis zawartości 40 tek).

⁴³ T. Kostkiewiczowa, *Od edytorki*, s. 7-9.

⁴⁴ Zob. Zakład Narodowy im. Ossolińskich [dalej: Bibl. Ossol.], *Dział Rękopisów*, zwł. materiały z sygn. 7063/II, 7064/II, 7065/II, 7078/II.

Zmarły wydawca miał świadomość niedoskonałości układu *Dzieł zebranych*, opracowanego według kilku kryteriów (Wstęp, s. 15–16: „Porządek wewnętrzny wydania, jakimkolwiek by pójść torem, nie może być, wobec bardzo zróżnicowanej gatunkowo i rozległej twórczości Krasickiego, zadowalający ani dla wydawców, ani dla czytelników. Układ pism, sporządzony zazwyczaj według różnych kryteriów, już przez to budzi sprzeciw, że kryteriów tych stosuje się jednocześnie kilka”). Rozstrzygnięcie ostateczne poprzedzała analiza zróżnicowanego gatunkowo piśarstwa XBW oraz szczegółowe rozpatrzenie świadectw scalania dorobku Krasickiego za życia autora (s. 17: „Kolejność utworów w wizji autorskiej nie była przypadkowa”) i zasad jego porządkowania w wydaniach zbiorowych (w tym: „naturalny podział na utwory ogłoszone za życia autora oraz na publikacje pośmiertne”), umożliwiających m.in. przyjęcie wniosku, że „zasada chronologizacji mieści się w wydaniach zbiorowych dość nisko na skali porządku edytorskiego” (s. 16). Skomplikowane losy wydawnicze pism Krasickiego uniemożliwiały wprowadzenie cezury po 1801⁴⁵. Odtwarzając twórcze intencje autora (por. Wstęp, s. 19, 22)⁴⁶, edytor rejestrował w autorskich próbach sumowania dorobku kryterium chronologiczne i gatunkowe oraz zasadę nierozdzielania utworów oryginalnych od przekładów i adaptacji. W scalających pisma decyzjach Dmochowskiego podkreślał łączenie „w sposób harmonijny zasady chronologizacji z porządkiem gatunkowym” (s. 18).

Z. Goliński wiedział, że układ pism zebranych pod redakcją Dmochowskiego to dzieło swego czasu, odzwierciedlające hierarchizację gatunkową oraz praktykę wydawniczą i czytelniczną epoki, odkształcające zatem w wielu miejscach intencje autorskie. Spojrzenie Krasickiego na własny dorobek filtrowała z kolei ówczesna krytyka literacka, której pisarz ulegał porządkując dzieło *O rymotwórstwie i rymotwórcach*⁴⁷. Przyjęty przez Z. Golińskiego układ *Dzieł zebranych* miał zatem źródło

⁴⁵ Por. Z. Goliński, Wstęp, [w:] I. Krasicki, *Poematy*, s. 19: „Przyjmowany w niektórych edycjach dzieł zebranych podział wewnętrzny na utwory ogłoszone za życia pisarza i pisma zwane pośmiertnymi w wypadku twórczości Krasickiego nie oznaczałby rzeczywistego rozdzielenia tego, co pisarz przeznaczył do publikacji własnowolnie, od utworów do druku nieskierowanych, lecz ogłoszonych bez jego zgody lub niedokończonych (tych było niewiele) czy też pism usilnie przygotowywanych do wydania, którego pełnej realizacji już jednak nie doczekał”.

⁴⁶ Por. rozróżnienie woli autora „twórczej” i „formalno-prawnej” oraz uwagi na temat „intencji twórczych autora”: Z. Goliński, *Edytorstwo – tekstologia. Przekroje*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1969, s. 32, 79.

⁴⁷ I. Krasicki, *O rymotwórstwie i rymotwórcach, na podstawie autografu i pierwodruku z uzupełnieniami Franciszka Ksawerego Dmochowskiego*. Transkrypcja i oprac. E. Zielaskowska, wyd. z fototypią rękopisu autorskiego, Poznań 2017; E. Zielaskowska, „O rymotwórstwie i rymotwórcach”. Ignacy Krasicki między starożytnikami i nowożytnikami, Poznań 2014.

w wielopoziomowej analizie danych, konfrontowanych z ułożeniem *Dzieł poetyckich* (1802, Dm(A)) i z kolejnymi tomami edycji nowej i zupełnej *Dzieł* (1803–1804, Dm(B)). Wkład Krasickiego w plan edycji Dmochowskiego nie budzi wątpliwości. Potwierdza to m.in. tom 7 Dm(B) o bardzo szczególnej i nieprzypadkowej zawartości. Zawierał oprócz wybranych listów pisarza dokumenty pochodzące ze źródeł warmińskich, które włączył do zbiorów własnych i które podzieliły losy kolekcji po jego śmierci.

Edytor bazował na własnych doświadczeniach wydawniczych, szlifowanych od czasu publikacji pod kierunkiem T. Mikulskiego *Pism wybranych*, rozdzielonych na cztery tomy⁴⁸. W słowie *Od wydawcy* w tomie 1 *Dzieł wybranych* pisał: „Wewnętrzny układ obu zespołów: poetyckiego i prozy, dokonany został według porządku gatunkowego, a w obrębie poszczególnych gatunków chronologicznego, z zachowaniem wszakże oryginalnych zbiorów autorskich. [...] W zasadzie przyjęto postępowanie honorujące wszelkie autorskie próby formowania zbiorów poetyckich, nawet wówczas, kiedy mają one wszelkie cechy układów powstałych mechanicznie, co polegało na kopiowaniu kolejnych przekazów drukowanych i rękopiśmiennych w trakcie prac kodyfikujących utwory do wydania zbiorowego. Niemniej mają one cechy autoryzacji, co skłania do zachowania ich w tym kształcie”⁴⁹. Na walory kodyfikujące edycji Dmochowskiego Z. Goliński zwrócił także uwagę na kartach tomu 1 *Dzieł zebranych* (por. Dodatek krytyczny, s. 496)⁵⁰. Wprowadził z tego względu *Opis bibliograficzny pierwszego wydania zbiorowego* (s. 82–87)⁵¹. Tomy otwierające serie miały być wyposażone w informacje dotyczące danego segmentu dzieł, zawierając argumentację na rzecz spójności serii i współtworzących je tomów (s. 18). Zgodnie z tą zasadą dopiero tom 5, zapowiadziany we *Wprowadzeniu* (por. niżej), powinien zawierać szczegółowe uzasadnienie zmian nowej redakcji, tym bardziej, że rozpoczęcie prac nad owym tomem zapewne zweryfikuje wstępne rozpoznania.

Postępowanie Golińskiego było analogiczne wobec modelu wypracowanego przy okazji publikacji *Pism zebranych* Stefana Żeromskiego, których był redaktorem. Ostrożność, z jaką odniósł się do układu zawartości krasicianów wynikała przypuszczalnie z doświadczeń w pracy nad kolejnymi tomami żeromscianów, podzielonych na sześć serii⁵². Warto

⁴⁸ Zob. *Nota edytorska*, [w:] I. Krasicki, *Pisma wybrane*, t. 1, s. 227–231.

⁴⁹ Z. Goliński, *Komentarz, Od wydawcy*, [w:] I. Krasicki, *Dzieła wybrane*, t. 1, s. 561–564.

⁵⁰ Na temat utrzymania tradycji Dmochowskiego zob. tamże, s. 561–563.

⁵¹ Por. *Nota edytorska* [w:] I. Krasicki, *Pisma wybrane*, t. 1, s. 230: „wydanie zbiorowe, wprawdzie zrealizowane po śmierci autora, przygotowywane jednak za zgodą i w pewnym stopniu pod kierunkiem Krasickiego”.

⁵² *Pisma zebrane* S. Żeromskiego podzielono na: Serię I. *Nowele, opowiadania i inne utwory epickie*; Serię II. *Powieści*, Serię III. *Dramaty*, Serię IV. *Pisma społeczne*

w tym miejscu nadmienić, że we *Wstępie* tomu 1 pism Żeromskiego Goliński bardzo dokładnie przeanalizował wydania zebrane J. Mortkowicza i S. Pigonia także pod kątem intencji towarzyszącej segmentacji spuścizny, w przypadku braku informacji wydawcy, odtwarzając ją z kart edycji oraz analizując odstępstwa od przyjętych zasad. Analiza prac poprzedników w świetle źródeł to podstawa szczegółowych rozwiązań przyjętych dla optymalnej segmentacji twórczości Żeromskiego w wydaniu „Czytelnika”, wyznaczonej przez chronologię wydań, gatunki literackie oraz kwestie praktyczne. Fragmenty dotyczące ułożenia edycji we *Wstępie* do tomu 1, uzupełnionym tabelami z zestawieniami tytułów w poszczególnych wydaniach oraz odnoszący się do zmian wobec założeń z 1981 r. *Wstęp* do tomu 24 pióra Zdzisława Jerzego Adamczyka, współpracownika i następcy Z. Golińskiego, uchodzić mogą za modelowe rozwiązania problemu pogodzenia założeń ze zmianami wynikającymi ze stanu badań⁵³. Rozterki dotyczące układu tekstów w edycji zbiorowej towarzyszą przeważnie do dziś edytorom, ostateczne rozwiązanie przynosi zaś analiza publikowanej twórczości⁵⁴.

Przy okazji przypomnę inicjatywę, o której współcześni badacze zapomnieli. Edycja „dzieł wszystkich” *vel* „dzieł zebranych” Krasickiego była zamysłem L. Bernackiego, rozpisany w roku 1916 na tomów dziesięć, a w 1929 r. – po latach gromadzenia źródeł – na tomów dwanaście. Sprawę wzmiankowała przed laty Krystyna Korzon⁵⁵. Pierwotnie wydawcą miała być Akademia Umiejętności w Krakowie. Wiadomo o tym z korespondencji L. Bernackiego (od 1908 r. był członkiem korespondentem Komisji Literackiej Akademii) z Bolesławem Ulanowskim, ówczesnym Sekretarzem generalnym⁵⁶. Zaprzepaszoną z powodu braku środków inicjatywę uczony podjął w 1929 r., odpowiadając na artykuł Gabriela Korbuta, wymieniającego pośród oczekiwanych edycji krytycznych pisarzy polskich

i wspomnienia, Serię V. *Dzienniki*, Serię VI. *Listy*.

⁵³ Z. Goliński, *Wstęp*, [w:] S. Żeromski, *Opowiadania*, oprac. Z.J. Adamczyk, Warszawa 1981 (*Pisma zebrane*, t. 1, pod red. Z. Golińskiego, Seria I. *Nowele, opowiadania i inne utwory epickie*), s. 5–125 (zwł. s. 60–89; tabele: s. 124–125); Z.J. Adamczyk, *Wstęp*, [w:] S. Żeromski, *Pisma rapperswilskie, wspomnienia i sylwetki*, oprac. Z.J. Adamczyk, Warszawa 2015 (*Pisma zebrane*, t. 24, pod red. Z. Golińskiego, kontynuacja pod red. Z.J. Adamczyka, Seria IV. *Pisma społeczne i wspomnienia*), s. 13–25. Zob. także Z.J. Adamczyk, *Zbigniew Goliński jako redaktor krytycznej edycji pism Stefana Żeromskiego*, s. 137–163.

⁵⁴ Por. M. Strzyżewski, *Zygmunt Krasiniński. Edycja nowa*, [w:] Z. Krasiniński, *Wiersze*, oprac. edytorskie M. Szargot, Toruń 2017 (*Dzieła zebrane. Nowe wydanie*, t. 1, pod red. M. Strzyżewskiego), s. IX–XIII.

⁵⁵ K. Korzon, *Ludwik Bernacki, bibliolog i edytor*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1974, s. 114, 241, 245.

⁵⁶ Bibl. Ossol., sygn. 7052/II: Papiery Ludwika Bernackiego, t. 25, k. 39r (List B. Ulanowskiego do L. Bernackiego, 5 VII 1916).

„wydanie zbiorowe dzieł Krasickiego”⁵⁷. Miało wejść do serii *Biblioteki pisarzy polskich 2-jej połowy XVIII wieku i 1-jej ćwierci XIX wieku*, firmowanej jako Wydawnictwo Gabinetu Filologicznego Towarzystwa Naukowego Warszawskiego i publikowanej z Funduszu Kultury Narodowej. Na realizację zamysłu, zakończonego w roku śmierci Korbuta (1936) wydaniem zaledwie dwóch tytułów, dzieł Kazimierza Brodzińskiego i Tymona Zaborowskiego (w grudniu 1929 r. „już prawie gotowych”), ewidentnie zabrakło środków⁵⁸. W 1929 r. edycja nie wydawała się zagrożona. Korbut, zalecając dyrektorowi Ossolineum rozpoczęcie prac od pism Krasickiego (Bernacki planował także edycję komedii F. Zabłockiego), w dowolnym porządku („pojedyncze tomy mogą wychodzić niekoniecznie w porządku ułożonym”), pozwalał wybrać format edycji i dzieło wzorcowe, sugerując wzorzec wydań krytycznych Juliusza Słowackiego⁵⁹, analizowany nie bez przyczyny przez Z. Golińskiego (*Wstęp*, s. 16). Bernacki przesłał Korbutowi kosztorys wydania *Dzieł* w nakładzie 1200 egzemplarzy na 104980 zł (ok. 88 zł od tomu), planując objętość każdego z 12 tomów na około 30 arkuszy (licząc 16 stron na arkusz, „układ garmondem z interlinią”, w sumie ok. 362 arkuszy)⁶⁰. Jako najodpowiedniejszy dla dzieł Krasickiego wskazał „format i układ *Listów Zygmunta Krasińskiego*”

⁵⁷ Bibl. Ossol., sygn. 7039/II: Papiery Ludwika Bernackiego, t. 12, k. 291r-v (List L. Bernackiego do G. Korbuta, 9 XII 1929). Zob. G. Korbut, *Uwagi o potrzebach historii literatury w Polsce*, „Nauka Polska. Jej potrzeby, organizacja i rozwój” t. 10, 1929, s. 363–369 (zwł. s. 366: „9. Wydanie zbiorowe dzieł Krasickiego”); E. Kucharski, *Naukowe potrzeby historii literatury polskiej*, [w:] Nauka Polska, s. 373. Por. I. Chrzanowski, *O wydaniach poetów stanisławowskich*, „Pamiętnik Literacki” 7, 1908, z. 1–4, s. 598–616.

⁵⁸ Bibl. Ossol., sygn. 7039/II, k. 291v. Zob. K. Brodziński, *Pisma estetyczno-krytyczne*, oprac. A. Łucki, t. 1–2, Warszawa 1934 (*Biblioteka pisarzy polskich 2-jej połowy XVIII wieku i 1-jej ćwierci XIX wieku*, nr 1); T. Zaborowski, *Pisma zebrane*, oprac. M. Danilewiczowa, Warszawa 1936 (*Biblioteka pisarzy polskich 2-jej połowy XVIII wieku i 1-jej ćwierci XIX wieku*, nr 2). Por. Bibl. Ossol., sygn. 7039/II, k. 313r (List G. Korbuta do L. Bernackiego, 19 II 1931); G. Korbut, [Wstęp], [w:] K. Brodziński, *Pisma estetyczno-krytyczne*, t. 1, s. I–II.

⁵⁹ G. Korbut wzmiankuje w tym kontekście *Dzieła wszystkie i Samuela Zborowskiego*. Zob. J. Słowacki, *Tom pierwszy poezji: powieści poetyczne; Tom drugi poezji: poezje dramatyczne*, słowo wstępne Zakładu Nar. im. Ossolińskich o metodach wydania *Dzieł wszystkich Słowackiego* napisał J. Kleiner, oprac. J. Ujejski, bibliogr. oprac. W. Hahn, Lwów 1924 (*Dzieła wszystkie. Dział 1. Utwory wydane za życia poety*, pod red. J. Kleinera, t. 1); tenże, *Samuel Zborowski (Wydanie krytyczne)*, oprac. i wstępem poprzedził S. Cywiński, Wilno 1928 (*Rozprawy i Materiały Wydziału I Tow. Przyjaciół Nauk w Wilnie*, t. 2, z. 3). Por. J. Kleiner, *Układ i tekst dzieł Juliusza Słowackiego (O pierwszym krytycznym wydaniu zbiorowym dzieł poety)*, „Pamiętnik Literacki” 8, 1909, z. 1–4, s. 278–391 (i odb.).

⁶⁰ Bibl. Ossol., sygn. 7039/II, k. 293r–295v (List G. Korbuta do L. Bernackiego, 14 XII 1929); k. 297r (List L. Bernackiego do G. Korbuta, 21 XII 1929); k. 299r–303r (List L. Bernackiego do G. Korbuta, b.d. [przed 26 IV 1930?]).

go do Augusta Cieszkowskiego”, przygotowanych do druku przez Józefa Kallenbacha⁶¹. Honorarium wydawcy (100 zł od arkusza) obejmowało „przygotowanie krytycznego tekstu i wariantów do druku, 3 korekty oraz wynagrodzenie dla pomocnika przy kolacjonowaniu i korekcie tekstu”. Wysoką kwotę motywował edytor tym, że *Dzieła* obejmą „znaczną liczbę utworów bardzo trudnych”. Przewidział w kosztorysie nawet „matrycowanie do następnych wydań 20 zł od arkusza”.

Druk całości L. Bernacki miał zamiar ukończyć w połowie 1935 r., na dwusetlecie urodzin Krasickiego. W roku 1930 miał być już gotów tom zawierający dzieło *O rymotwórstwie i rymotwórcach*, uznany przez edytora za „najłatwiejszy stosunkowo”, z czym przypuszczalnie nie zgodziłaby się Ewa Zielaskowska, autorka edycji. Nie zachował się wprawdzie szczegółowy opis zawartości tomów, wiadomo jednak, że Bernacki – wychodząc od wzorca edycji Dmochowskiego – podzielił wydanie „zupełne” na twórczość poetycką i prozatorską, z zachowaniem porządku chronologicznego. Planował uzupełnić wzorzec „edycji nowej i zupełnej” artykułami z „Monitora”, wybranymi hasłami *Zbioru potrzebniejszych wiadomości*, kazaniami, komediami i listami. Wobec zawartości edycji z początku XIX w. objętość miała być większa o dziesięć procent, na które złożyły się oprócz ineditów warianty tekstowe⁶². W konsekwencji aprobaty G. Korbuta, Bernacki skierował 11 X 1930 r. do wybranych wydawców ofertę druku dwunastu tomów („układ garmondem z interlinią”, „papier bezdrzewny, satynowany”) w nakładzie 1200–2000 egzemplarzy, prosząc o wyliczenie kosztów publikacji jednego tomu. Najtańszą z siedmiu odpowiedzi ofertowych (od 169/208 zł do 265/350 zł) sformułowało lwowskie Ossolineum, druk całości kosztowałby jednak niebagatelną kwotę 61 178 (1200 egz.)/ 75 296 zł (2000 egz.)⁶³, która przerastała moż-

⁶¹ Zob. *Listy Zygmunta Krasieńskiego do Augusta Cieszkowskiego*, t. 1. *Listy z lat 1840–1847*. Z autografów wyd. J. Kallenbach, wstępem opatrzył A. Żółtowski; t. 2. *Listy z lat 1848–1859*. Z autografów wyd. J. Kallenbach, Kraków, G. Gebethner i Spółka, Warszawa, Gebethner i Wolff, 1912.

⁶² Bibl. Ossol., sygn. 7039/II, k. 299r (List L. Bernackiego do G. Korbuta, b.d. [przed 26 IV 1930?]): „Za podstawę kalkulacji wzięłam edycję Dmochowskiego, której 10 tomów liczy około 274 arkuszy druku. Do cyfry tej dodać należy około 10% tj. 28 arkuszy na inedita i warianty oraz 60 arkuszy na artykuły z «Monitora», kazania, komedie, tudzież korespondencję. Z «Zbioru potrzebniejszych wiadomości» weszłyby do wydania tylko niektóre artykuły wagi zasadniczej. [...] Podział utworów na prozę i poezję. W obrębie tych dwóch grup układ chronologiczny. [...] Najlepiej byłoby, aby co roku mogły ukazywać się dwa tomy w dowolnej kolejności. Najpierw mógłby wyjść tom zawierający rzecz «O rymotwórczości[i] [sic] i rymotwórcach», najłatwiejszy stosunkowo, którego autograf niedawno odnalazłem”.

⁶³ Oferty przygotowali następujący wydawcy: Zakład Narodowy im. Ossolińskich we Lwowie, Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego, krakowskie wydawnictwo W.L. Anczyca oraz wydawnictwa warszawskie Jana Cotty, Władysława Łazarskiego,

liwości Funduszu Kultury Narodowej. Przygotowanie edycji odłożono na przyszłość⁶⁴.

Bernacki postulował wydanie zbiorowe ponownie w jubileuszowym roku 1935⁶⁵, zaś w 1980 roku Z. Goliński, podsumowując zasługi literaturoznawstwa po 1945 r. dla badań nad Krasickim, z przekąsem zauważał: „najmniej chętnych znalazł kierunek mający na celu przygotowanie dogodnej podstawy do podjęcia wydania pism zebranych Krasickiego, toteż i postęp w tym zakresie nie będzie mierzony milowymi znakami”⁶⁶.

Historię *Dzieł zebranych* przywołałam ze szczegółami niewyłącznie dlatego, że sprawa nie jest szerzej znana. W wydaniu 2 tomu 1 zachowano – podobnie jak w poprzednich tomach – istotną dla Z. Golińskiego dedykację: *Pamięci Ludwika Bernackiego* (s. [4]). Miała podkreślać zasługi dyrektora Ossolineum dla współczesnej wiedzy o życiu i twórczości XBW, ale i być kwalifikacją kontynuacji zamierzenia, zgodnej z budowanymi przez L. Bernackiego standardami edycji krytycznej pism Krasickiego⁶⁷. Zaproponowana przez lwowskiego uczonego formuła dzieł zebranych modelowana była niewątpliwie prowadzonymi za jego życia dyskusjami na temat zasad, którymi powinien kierować się wydawca. Można mniemać, że bliskie mu było, wypływające z rozważań Romana Pilata, *credo* Juliusza Kleinera: „Jeżeli autor sam ujął dzieła swoje w wydanie zbiorowe, w takim razie wydanie naukowe przyjąć musi układ, wprowadzony przez autora, ażeby powiązać utwory w wyższą całość odpowiadającą intencjom twórcy. Jeżeli jednak nie ma wydania zbiorowego, którego układ byłby dziełem samego poety lub przynajmniej posiadał jego aprobatę, w takim razie wydanie naukowe starać się musi o układ taki, który by najlepiej przedstawiał całość twórczości i jej rozwój i najbardziej ułatwiał orientację, przytem zaś jak najmniej miał cech dowolności, płynącej z artystycznych intencji samych wydawców. Wymaganiom tym odpowiada

B. Wierzbińskiego i L. Bogusławskiego. Brulion w Bibl. Ossol., sygn. 7039/II, k. 329r. Karta z zestawieniem ofert: tenże, k. 311r.

⁶⁴ Tenże, k. 313r (List G. Korbuta do L. Bernackiego, 19 II 1931).

⁶⁵ L. Bernacki, *Stan badań nad Krasickim*, [w:] *Księga referatów. Zjazd Naukowy imienia Ignacego Krasickiego we Lwowie w dniach 8–10 czerwca 1935 roku*, pod red. L. Bernackiego, Lwów 1936, s. 12 („Podobnie jak żaden z pisarzy epoki stanisławowskiej, tak samo Krasicki – rzecz do wiary niepodobna – nie doczekał się do tej chwili zupełnego, krytycznego wydania dzieł swoich, choć szereg edycji pism jego jest wcale pokaźny”), 14 („nasuwa się pilna i konieczna potrzeba podjęcia zbiorowego, krytycznego wydania dzieł Ignacego Krasickiego”).

⁶⁶ Z. Goliński, *O badaniach twórczości...*, s. 4.

⁶⁷ Por. I. Krasicki, *Satyry i Listy*. Wydanie krytyczne Ludwika Bernackiego. Z 11 podobiznami, Lwów 1908 (Zabytki piśmiennictwa polskiego, 3); Z. Goliński, *Nad tekstami...*, s. 190–193.

ułożenie utworów oparte na uwzględnieniu chronologii i wyodrębnieniu gatunków poetyckich”⁶⁸.

Autorzy *Wprowadzenia* nie spojrzeli na utrwalony drukiem w tomie 1 układ *Dzieł zebranych* Krasickiego jako na spójną koncepcję. Nie próbowali dotrzeć do intencji towarzyszących konkretnym decyzjom Redaktora. Układ *Dzieł zebranych* odzwierciedlał tradycję edytorską, na którą złożyły się w istotny sposób dokonania poprzedników, miał także podstawę w wiedzy tekstologicznej. Nie będzie przesadą stwierdzenie, że jedyną osobą, która знаła bez wyjątku wszystkie druki i rękopisy Krasickiego oraz wiążące się z nimi problemy był Z. Goliński. Wprowadzony przezeń układ spisu treści tomów był z jednej strony pochodną specyfiki wydawniczej, z drugiej – wyprowadzoną z przesłanek autorskich i biograficznych wyrazistą koncepcją prezentacji dorobku w perspektywie chronologicznej (por. s. 16: „Chronologizacja, zmierzająca do odtworzenia naturalnego ciągu drogi twórczej pisarza, choć jako wyznacznik układu dzieł najbardziej przekonywająca, ulega zazwyczaj już na wstępie nadrzędnym racjom porządku formalnego, wyznaczonego przez różnicowanie gatunkowe danego piarstwa czasem wcale rozległe. Te podporządkowane bywają nakazowi honorowania określonych zbiorów autorskich, często niejednorodnych gatunkowo [...]”). *Pisma literackie* (Seria pierwsza: t. 1. *Poematy: Myszeis, Monachomachia, Antymonachomachia, Wojna chocimska, Pieśni Ossjana*; t. 2. *Zbiory wierszy: Bajki i przypowieści, Bajki nowe, Satyry, Listy, Wiersze różne, Listy wierszem i prozą, Listy o ogrodach*; t. 3. *Proza fabularna: Mikołaja Doświadczyńskiego przypadki, Historia, Powieści, Prawdziwa powieść o kamienicy narożnej w Kukorowcach*; t. 4. *Komedie: Solenizant, Statysta, Łgarz, Frant, Po modnemu, Pieniacz, Mędrzec, Satyryk*) tworzyły swoisty kanon artystyczny i estetyczny wielogatunkowej twórczości, obejmując m.in. teksty, które zadecydowały o wysokiej pozycji Krasickiego wśród pisarzy jego epoki i w wieku XIX⁶⁹.

Seria druga, zatytułowana *Publicystyka, pisma historycznokrytyczne i moralistyczne* (t. 5. *Publicystyka: „Monitor”*; t. 6. *Pisma historycznokrytyczne: O rymotwórstwie i rymotwórcach, Kalendarz obywatelski, pisma rozproszone*; t. 7. *Pisma moralistyczne: Uwagi, Rozmowy zmarłych, Życia zacnych mężów na wzór Plutarcha*), zestawiała utwory publikowane do różnie i cyklicznie oraz odzwierciedlające zaangażowanie pisarza w życie społeczne i literackie. Serię trzecią Z. Goliński dedykował *Przekładom*

⁶⁸ J. Kleiner, *Układ i tekst...*, s. 280–281. Por. R. Pilat, *Jak należy wydawać dzieła polskich pisarzy XVI i XVII w.? Referat na zjazd im. Kochanowskiego*, „Archiwum do Dziejów Literatury i Oświaty w Polsce”, t. 5, Kraków 1886, s. 97–111.

⁶⁹ Zob. Goliński, *Krasicki w kulturze polskiej XIX wieku*, [w:] Ignacy Krasicki. *Nowe spojrzenia*, red. naukowa Z. Goliński, T. Kostkiewiczowa, K. Stasiewicz, Warszawa 2001, s. 277–301.

(t. 8. *Z Hezjoda, Lucjana i Plutarcha: Roboty i dni z Hezjoda, Lucjan, Uczta mędrców z Plutarcha, Życia zacnych mężów z Plutarcha*), które nie tylko zamykały chronologię twórczości (i tomów Dmochowskiego), ale ukazywały specyfikę twórczości Krasickiego od lat 80. XVIII w. (por. *Wstęp*, s. 17: „W czasie kiedy sumował twórczość poetycką [ok. 1781] kierował pióro z natury literackie ku rozległym horyzontom erudycji i myśli historycznej”). Dla Z. Golińskiego fakty te miały istotniejsze znaczenie niż kryteria gatunkowe, które uznawał za nieprzydatne dla generalnej segmentacji dorobku Krasickiego.

Redaktorzy wydania poprawionego wskazali odstępstwa *Dzieł zebranych* pod redakcją Z. Golińskiego od kanonu Dmochowskiego (s. V), z czego Redaktor wytłumaczył się przecież, nazywając wspomnianą edycję „dziełem pomocniczym”, „do końca nieodczytanym świadectwem współobecności autora”, ustalającym jednak „zakres i porządek wewnętrzny wydania”, mający aprobatę twórcy (*Wstęp*, s. 21, 25, 29)⁷⁰. Współczesne wydanie nie mogło wiernie naśladować układu sprzed dwustu lat również z tego powodu, że „Krasicki nie panował nad całością swojej twórczości w czasie przygotowań edycji zbiorowej”, nie zamierzał też publikować zbiorczo fragmentów dorobku, których nie cenił lub przynależących do twórczości niewprowadzanej za jego życia do wydań zbiorowych (*Wstęp*, s. 31; zob. także s. 37–40).

Układ *Dzieł zebranych* miał formułę umożliwiającą sensowne rozbudowanie edycji. Nie można wszak wykluczyć, że zostanie odnaleziony przekład z Racine’a lub źródła pozwalające przypisać Krasickiemu literaria z okresu przebywania w kręgu Barbary Sanguszkowej⁷¹ czy teksty publicystyczne sprzed elekcji Stanisława Augusta. Jego nazwisko łączono wszak z anonimami, a notatniki pisarza pozwalają się domyślać wielokierunkowego zaangażowania pióra młodego księdza⁷². O interfoliowanych egzemplarzach druków nie wspominając. *Dzieła zebrane* miały z założenia przetrwać próbę czasu, bez uzupełnień typu *varia*.

⁷⁰ Por. tenże, *Wstęp*, [w:] S. Żeromski, *Opowiadania*, s. 75: „Nie dostrzegam herezji edytorskiej w odbieganiu czasem (jeśli znajdą się ku temu dostateczne racje) od integralnych formalnie, autorskich całości wydawniczych”.

⁷¹ Na temat literariów w archiwum: E. Aleksandrowska, *O Barbarze Sanguszkowej, jej literackim salonie i nieznannej twórczości poetyckiej*, [w:] *Kultura literacka połowy XVIII wieku w Polsce. Studia i szkice*, red. T. Kostkiewiczowa, Wrocław 1992, s. 113–145; *Listy Krasickiego z Archiwum Sanguszków*, z materiałów Łukasza Kądzieli do druku przygotował Zbigniew Goliński, „Wiek Oświecenia” 18, 2002, s. 171–192; A. Jakuboszczak, *Sarmacka dama. Barbara Sanguszkowa (1718–1791) i jej salon towarzyski*, Poznań 2008, s. 16, 208–239.

⁷² Por. Z. Goliński, *Krasicki*, Warszawa 2002, s. 102, 141; tenże, *Kalendarz...*, s. 57–58.

Przedstawiony w tomie 1 układ trzech serii wynikał także z postrzeganych przez doświadczonego wydawcę problemów edytorskich. Potrafił je przewidzieć ze względu na rozpoznanie przekazów poszczególnych pism. Z. Goliński zamierzał ofiarować czytelnikom tomy opracowane spójnie, a spójność dotyczyła niewyłącznie zawartości woluminów i opracowania językowego. Układ tomów był m.in. pochodną rozpatrzonych szczegółowo w przypadku poszczególnych dzieł problemów stricte wydawniczych. Prezentujących się odmiennie w przypadku publikacji znanych z wydań i autografów, odmiennie zaś w przypadku pism drukowanych w czasopiśmie, których nie można należycie zweryfikować. Wydaje się, że *Dzieła zebrane* obmyślane zostały jako egzemplifikacja kwestii wiążących się z twórczością, ale i z warsztatem oraz językiem pisarza (badacz wielokrotnie wyrażał zainteresowanie tym problemem), pozwalając dojrzeć odmiennie walory stosowanych przezeń środków wyrazu i argumentacji w porządku chronologicznym. Miał temu również służyć dodatek krytyczny, nie dla samej sztuki edytorskiej wyposażony – w przypadku tomu 1 – w wersje brulionowe czy przekłady z epoki. Z. Goliński był edytorem praktycznym i pragmatycznym. Układ tomów i serii miał ułatwić przyszłe studia biograficzne, tekstologiczne, edytorskie czy historycznoliterackie.

Dla kontynuatorów Z. Golińskiego decydujące stało się „pokrewieństwo genologiczne” (s. V). Zarzucono „pierwotnemu zamiarowi” trzech serii niekonsekwencje. Spostrzeżono, że układ Z. Golińskiego odebrał m.in. „esejom z *Uwag*” i *Rozmowom zmarłych* „status «pisma literackiego»” (s. V: „Układ taki [...] nie koresponduje już dziś ze sposobem, w jaki dialogi te są traktowane i waloryzowane w badaniach nad twórczością Krasiczkiego”). Zwrócono także uwagę, iż *Lucjan* (Seria trzecia, t. 8) figuruje „w tak dużej odległości” od *Rozmów zmarłych* (t. 7), a przekładami, wyodrębnionymi przez Z. Golińskiego w tomie 8, są również inne utwory. Zlikwidowano zatem dawny układ Serii drugiej i trzeciej, powołując zbiorczą Serię drugą pt. *Publicystyka, pisma krytyczne i historyczne*. Wykreślono określenia tytułowe Z. Golińskiego: *Pisma historycznokrytyczne*, *Pisma moralistyczne* i *Przekłady*. Do Serii pierwszej zdecydowano się dołączyć tom 5 pod nowym tytułem *Powiastrki, dialogi, eseje* („tu: *Powieści wschodnie – Prawdziwa powieść o kamienicy narożnej w Kukorowcach – Roboty i dni z Hezjoda – Uczta mędrców z Plutarcha – Lucjan – Rozmowy zmarłych – eseje rozproszone*”). Tytuły tomów 3 (*Powieści*)⁷³ i 5 to obecnie określenia gatunkowe (w nowej Serii drugiej tytuły są konsekwentnie negatywne), którym przypisano wybrane ze spuścizny utwory. *Wpro-*

⁷³ Zapowiedź wydania tomu *Prozy fabularnej* pod tytułem *Powieści*: J.T. Pokrzywniak, *Wstęp*, [w:] I. Krasicki, *Komedie*, s. VIII. Por. tamże, s. [2].

wadzenie kończy zdanie: „Taki układ pozwala spojrzeć na dokonania piśmiennicze Krasickiego jako na całość, porządkowaną przez wybory gatunkowe autora, ale spojona przez wpisane w nią rozumienie literatury, przez obszary zainteresowań autorskich oraz konsekwentną wizję świata i człowieka, jaka z całości tej się wylania” (s. VI).

Układ edycji Z. Golińskiego również odpowiadał zacytowanej definicji, przewyższał zaś na pewno koncepcję nową pod względem praktycznym. Nie wyobrażam sobie jako książki tomu 5, w którym obok utworów wcześniej publikowanych krytycznie i niewymagających rozbudowanych objaśnień filologicznych miały się znaleźć pisma przekładowe, które będą wymagały szczegółowej weryfikacji tekstu, uwzględniającej podstawę przekładu. Redaktorzy wydania 2 ewidentnie nie wzięli pod uwagę objętości tomów *Dzieł zebranych*. Dzielać dorobek Krasickiego Z. Goliński pamiętał nie tylko o ilości arkuszy wydawniczych utworów, ale przewidywał – jak Bernacki – obszerność Dodatku krytycznego, mniej lub bardziej rozbudowanego w poszczególnych tomach. Oczywiście było, że pisma zawarte w Serii drugiej i Serii trzeciej (niektóre niemające wcześniej edycji krytycznych), będą potrzebowały obszerniejszych objaśnień i innych specjalistycznych dodatków, co przedyskutowano przy okazji edycji „Monitora”. Z. Goliński miał świadomość, że drukowanie bez objaśnień tekstów z odniesieniami historycznymi, zwłaszcza niepublikowanych dotychczas krytycznie, sprawi, że rozmaite nieścisłości, odpowiadające stanowi badań czasów Krasickiego, staną się kanoniczne, wpływając w konsekwencji na błędne interpretacje. Praca nad edycją „Monitora” potwierdziła w pełni obawy Redaktora – wydanie publicystyki bez objaśnień nie miało sensu. Powtarzam zatem: w Seriach drugiej i trzeciej miały się znaleźć utwory Krasickiego, które wymagały specjalnego podejścia oraz specjalistycznych objaśnień, spójnych w ramach serii i tomu.

Można przypuszczać, że dedykowanie *Przekładom* osobnej serii i tomu wynikało z namysłu Redaktora nad odmiennymi w tym przypadku problemami edycji, dostosowanymi do standardów opracowania filologii klasycznej. Jako doświadczony redaktor pism zebranych Żeromskiego Z. Goliński wiedział, że spójność zapewniają szczegółowe kompetencje autora (autorów) opracowania (por. *Wprowadzenie*, s. II: „Edycja *Dzieł zebranych* od początku pomyślana została jako dzieło przygotowywane przy współudziale wybitnych znawców poszczególnych sektorów twórczości Krasickiego, dysponujących odpowiednią wiedzą, niezbędną do realizacji przypisanych im przez Zbigniewa Golińskiego zadań”). W przypadku tomów przeznaczonych do Serii drugiej i trzeciej miały to być zapewne rozszerzone kompetencje filologiczne (o konsultację filologa klasycznego zadbała E. Aleksandrowska, przygotowując do druku tom

„Monitora”), o znaczeniu których przekonywały analizy tekstów inspirowanych dziełem Plutarcha⁷⁴.

Nowe *Dzieła zebrane* zapowiadają się niespójnie niewyłącznie pod względem wydawniczym. Posłużenie się w tytule tomów kontynuowanej edycji nazwami gatunków jest uwstecznieniem stanu badań. Dotyczy to niewyłącznie „powieści”, którą przeanalizowała przed laty w perspektywie genologicznej Maria Rutkowska⁷⁵. Z. Goliński posłużył się określeniem „Proza fabularna” (wykorzystywanym w literaturoznawstwie po 2000) zapewne ze względu na współtworzące tom 3 *Powieści wschodnie*, które w edycji odmienionej przerzucono do tomu 5 pt. *Powiastki, dialogi, eseje*. Nazewnictwo utworów XVIII-wiecznych nie zawsze idzie w parze z genologią, o czym ewidentnie pamiętał Z. Goliński.

Niepokój mój budzi zastosowanie pojęcia eseju jako standardu opisu genologicznego *Uwag*, bowiem tego tytułu miała chyba dotyczyć klasyfikacja w nazwie tomu 5 (por. *Wprowadzenie*, s. V: „Zgodne z tendencjami uwidaczniającymi się w nowszych badaniach nad twórczością Krasickiego byłoby też umieszczenie wśród pism literackich esejów z *Uwag*”). Co Autorzy *Wprowadzenia* uznali za „eseje rozproszone”, nie wiadomo. Od lat wymienia się poszczególne utwory Krasickiego w kontekście eseistyki (także „monitory”, których jednak nie zamierzano dorzucać do t. 5; nie przemianowano ich także na „spectatory”), nie uważam jednak, aby dotychczasowe publikacje uprawniały do przyjętego rozwiązania. Esej *sensu stricto* traktował Krasicki jako tradycję literacką. Zdecydowanie bliższa jego zainteresowaniom niż twórczość Montaigne’a (nie wspomniał o nim nawet na kartach *O rymotwórstwie i rymotwórcach*; w *Zbiorze* to autor „Myśli różnych”)⁷⁶ była spuścizna pomontaigne’owska, która od końca XVII w., pod różnymi określeniami gatunkowymi (np. *réflexion*, *caractère*, *lettre*), zdobywała popularność w obrębie francuskojęzycznej moralistyki, co przekonująco przedstawiła K. Leszczyńska-Skowron, korzystając z nowej literatury przedmiotu⁷⁷. Dokonane przez Z. Golińskiego połączenie *Uwag* z *Rozmowami zmarłych* oraz pismami zatytułowanymi *Życia zacnych mężów na wzór Plutarcha* odpowiadało owej tradycji.

⁷⁴ Zob. S. Graciotti, *Il classicismo antropologico di Krasicki ovvero Luciano contro Plutarco*, „Europa Orientalis” 10, 1991, s. 7–26; M. Szymański, *Krasicki a Plutarch*, [w:] Ignacy Krasicki. Nowe spojrzenia, s. 199–204.

⁷⁵ M. Rutkowska, *Terminologia literacka w wypowiedziach o powieści w XVIII wieku*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1975, zwł. s. 48–67.

⁷⁶ *Zbiór potrzebniejszych wiadomości, porządkiem alfabety ułożonych*, Warszawie-Lwów, M. Gröll, 1781, t. 2, s. 199.

⁷⁷ K. Leszczyńska-Skowron, *Niefabularna proza Krasickiego: kazania, „Monitor”, „Uwagi”*, Warszawa 2020, zwł. s. 300–303. Por. E. Zielaskowska, „O rymotwórstwie i rymotwórcach”..., s. 218–219.

Nie miejsce tu, aby przywoływać dokonania literaturoznawstwa w zakresie genologii, które w przypadku badań nad oświeceniem polskim prezentują się dziś zresztą bardzo skromnie na tle nowoczesnych studiów dedykowanych gatunkom w literaturze staropolskiej⁷⁸. Pomijając kwestię kwalifikacji gatunkowej, traktowanej z ostrożnością przez teoretyków także w kontekście sztuki edycji⁷⁹, wiadomo nie tylko więcej o rozwoju gatunków nieklasycznych, ale i o dokonującym się w epoce Krasickiego rozluźnieniu reguł klasycyzmu⁸⁰. Genologia pozostaje wciąż wyzwaniem dla badaczy polskiego oświecenia, w związku z tym argumentacja „pokrewieństwa genologicznego” przy porządkowaniu dorobku wymaga precyzyjnego komentarza, zważywszy na obecny stan badań może być także przedwczesna.

Nie przekonuje mnie także określenie pojęciem „pisma historycznego” połączonych w tomie 8 utworów na wzór i z Plutarcha oraz *Kalendarza obywatelskiego*. Tematyka tych dzieł jest wprawdzie historyczna, nie są to jednak pisma historyczne. Określenie „pisma historycznokrytyczne” zapożyczył Z. Goliński prawdopodobnie od J.M. Ossolińskiego (*Wiadomości historyczno-krytyczne do dziejów literatury polskiej...*, t. 1–4, 1819–1852), a pojęcie to, niewątpliwie archaiczne, popularne wszak w czasach Szymona Askenazego, pojawia się okazjonalnie we współczesnych badaniach krytyki historycznej.

Wskazane w niniejszej recenzji odmiany edycji Z. Golińskiego są, niestety, zmianami bezdyskusyjnymi i nieodwołalnymi. W wydaniu 2 tomu 1 odesłania do kolejnych woluminów uwzględniają już nowy układ⁸¹. Interwencja w ustalony porządek *Dzieł zebranych* nie wprowadzi, moim zdaniem, niczego poza chaosem i – nawiązując do zaproponowanej

⁷⁸ Z inspiracji pracami Teresy Michałowskiej (zwl. *Staropolska teoria genologiczna*, Wrocław 1974) opublikowano ważne opracowania dotyczące gatunków staropolskich, m.in. J. Niedźwiedź, *„Nieśmiertelne teatru sławy”. Teoria i praktyka twórczości panegirycznej na Litwie w XVII-XVIII w.*, Kraków 2003; M. Mieszek, *Intermedium polskie XVI-XVIII wieku (teatru szkolne)*, Kraków 2007; B. Czarski, *Stemmaty w staropolskich książkach, czyli rzecz o poezji heraldycznej*, Warszawa 2012; J. Nowaszczyk, *Difficilimum poematis genus. Jezuitska teoria epigramatu*, Szczecin 2013; *Poesis Artificiosa Between Theory and Practice*, red. A. Borysowska, B. Milewska-Ważbińska, Frankfurt am Main 2013; *Non-Classical Genres. Theory and Practice*, red. J. Krauze-Karpińska i M. Piskala, Warszawa 2022 (Studia Staropolskie, Series Nova, t. LIII/ CIX).

⁷⁹ Zob. R. Nutt-Kofoth, *Editorik und Gattung*, [w:] *Handbuch Gattungstheorie*, hrsg. von R. Zymner, Stuttgart-Weimar 2010, s. 48–50.

⁸⁰ Por. Z. Rejman, *Świadomość literacka polskiego Oświecenia. Wybrane problemy*, Warszawa 2005; D. Duff, *Romanticism and the Uses of Genre*, Oxford 2009, zwl. s. 58–94 (2. *Romantic Genre Theory*); E. Zielaskowska, *„O rymotwórstwie i rymotwórcach”...*, s. 175.

⁸¹ Por. Z. Goliński, *Wstęp*, [w:] I. Krasicki, *Poematy* [wyd. 2], s. 38, przyp. 57 (edycja „Monitora” wzmiankowana z nr 6 zamiast z nr 5); s. 463, przyp. 1 (odesłanie do t. 5 zamiast do t. 3).

alegorii architektonicznej – rozbudowy w stylu kamienicy z Kukorowców. Krasicki ustosunkowałby się do tego zapewne ironicznie, badacze oświecenia stracili jednak okazję do zetknięcia się z dorobkiem wybitnego pisarza uporządkowanym wedle precyzyjnych założeń i przemyślanej (tu także: możliwej w porządku edytorskim) koncepcji autorskiej, ukierunkowanej na przyszłe prace badawcze i pozwalającej śledzić rozwój twórczości i języka w ramach całości serii. Przekreślono półwieczny namysł, któremu nie dane było zaowocować dziełem życia.

Przystępując do wydania zbiorowego pism Żeromskiego Z. Goliński pisał: „Zazwyczaj opracowanie takie trwa dwadzieścia kilka lat i dłużej. Ta rozciągliwość w czasie kryje różne niedogodności, a przede wszystkim odbija się na metodzie. Niemal wszystkie wielkie opracowania wydawnicze sprzeniewierzają się w trakcie ich realizacji założeniom wyjściowym, produkują wytwór wewnętrznie niespójny. Nim rzecz wreszcie dochodzi do końca, jej początkowe ogniwa zazwyczaj się dezaktualizują, starzeją [...]”. Zmarły Redaktor upatrywał zagrożenia dla spójnej kontynuacji przedsięwzięcia w znaleziskach źródłowych („każda pierwsza próba pełnego wydania krytycznego łatwiej podlega temuż procesowi, zazwyczaj na skutek ujawnienia nieznanej uprzednio dokumentacji filologicznej”)⁸². Nie przewidział, że w przypadku *Dzieł zebranych* Krasickiego aktualnie zabrzmią słowa poświęcone redakcyjnym posunięciom Dmochowskiego (*Wstęp*, s. 34: „Lecz w uprawnieniach tych często czuł się nazbyt dobrze”) lub jego następców, J.N. Bobrowicza, S. Lewentala i P. Chmielowskiego (s. 42: „Edycja lipska odmieniła porządek zawartości tomów [...]”, „zburzyła bezzasadnie porządek [...]"). Praca edytorska może dostarczyć licznych przykładów autorom traktatów o dobrej robocie.

Środowisko badaczy oświecenia jest na pewno wdzięczne Redaktorom wydania 2 za podjęty trud i niełatwą, odpowiedzialną decyzję o kontynuacji edycji *Dzieł zebranych* Krasickiego. Edycją wzorcową praca ta stanie się jednak tylko wówczas, gdy z zaufaniem odniesie się do wcześniejszych dokonań oraz będzie dopilnowana w szczegółach. Taką bowiem zamyślał przygotować Z. Goliński, nawet jeśli w jego własnej pracy spostrzeżono omyłki. Względy genologiczne i zmieniające się waloryzacje w literaturoznawstwie nie mogą przesłaniać zmysłu praktycznego i warsztatu edytorskiego. Nazwiska poprzedników zobowiązują.

Magdalena Kinga Górska

(Instytut Badań Literackich PAN)

⁸² Tenże, *Wstęp*, [w:] S. Żeromski, *Opowiadania*, s. 2.